

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра психології і туризму

Кваліфікаційна робота

**на тему: «СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В НОРВЕГІЇ
В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНОЇ ЗМІНИ КЛІМАТУ У СВІТІ»**

Допущено до захисту

«_____» _____ 2021 року

здобувача групи МТ 01-20

факультету туризму, бізнесу і
психології

освітньої програми

Туризмознавство

за спеціальністю 242 Туризм

Бородавко Владлени Володимирівни

В. о. завідувача кафедри

психології і туризму

доц. Кучеровська Н. О.

Науковий керівник:

к.і.н., доцент Гедін М.С.

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ЄКТС _____

(підпис)

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ	10
1.1. Понятійний апарат дослідження	10
1.2. Глобальні тренди зміни клімату	15
1.3. Методологія та методи досліджень туристичної галузі	20
РОЗДІЛ 2. ПОТЕНЦІАЛ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ НОРВЕГІЇ	36
2.1. Аналіз туристично-рекреаційних ресурсів Норвегії	36
2.2. Зміна клімату в норвежському секторі Арктики – наслідки для життя на півночі	42
2.3. Державна політика Норвегії у сфері зміни клімату	52
РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В НОРВЕГІЇ	55
3.1. Негативний вплив туризму на довкілля Норвегії та шляхи його подолання	55
3.2. Дорожня карта розвитку туризму в Норвегії в контексті світових змін клімату	63
ВИСНОВКИ	69
РЕЗЮМЕ/ RESUME	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ	73
ДОДАТКИ	76

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасному світі туризм є важливою складовою світової економіки та життя суспільства. Все більше країн розуміють необхідність розвитку власного туристичного потенціалу. Одним з головних факторів цього процесу є наявні туристичні ресурси та їхня привабливість для відвідувачів. Останнім часом Норвегія набуває все більшої популярності серед туристів західного та північного регіонів Європи, а також Північної Америки, приймаючи кожного року все більше відвідувачів. Таким чином, існує необхідність дослідження наявних туристичних ресурсів країни, зокрема числі унікальних ресурсів Норвегії, з метою визначення тих, що мають потенціал для розвитку.

Дослідження Норвегії, як дестинації з метою оцінки її можливостей в туристичній галузі та порівняння з іншими Скандинавськими країнами являє собою важливий компонент у процесі аналізу сучасного стану, а також прогнозування та планування міжнародного туризму. До Скандинавського регіону належать країни, розташовані на території Скандинавського півострова в північній частині Європи: Швеція, Норвегія, Данія, Фінляндія, їх об'єднують економічні, соціальні, політичні фактори, також історичні й національно-культурні особливості. На країни Північної Європи припадає всього 1 % населення, 3 % ВВП і промислової продукції розвинутих країн. Однак, за показниками ВВП і промислового виробництва на душу населення, Скандинавські країни входять до складу перших 15 найвисокорозвинутіших країн світу.

Криза 2008-2009 років негативно вплинула на стан туризму всіх частин Європи. Але саме завдяки особливостям скандинавської природи та історії, і в результаті дієвої політики органів влади, щодо туризму, Північна Європа має високі показники росту та відновлення туристичних потоків. За обсягом капітальних інвестицій в туристичну галузь всіх Скандинавських країн,

Норвегія займає перше місце по кількості вкладених коштів у розвиток туризму. Незважаючи на те, що обсяг доходів від туризму в економіку країни в майже в 3,5 разів менший ніж у Швеції, прямий внесок у ВВП від туризму під час кризи був більший ніж у Швеції, а після кризовий період продовжує зростати. Крім позитивних економічних показників, Норвегія має ряд якісних переваг: вільний вихід до моря з особливою береговою лінією, круглорічний сезон, широкий спектр туристичних послуг, густа транспортна мережа, доступність об'єктів відвідування.

Сучасний туризм є складним переплетінням економічних, суспільних та історико-культурних факторів. У контексті сучасного розвитку туризму стає зрозумілим, що не всі країни мають однакове становище, сприятливе для їх розвитку як туристичної дистинації та позитивного впливу на життя країни. За останні роки Норвегія зіштовхнулася із низкою проблем, які впливають на її подальший туристичний розвиток.

Однією з таких проблем є велика конкуренція з боку інших популярних туристичних країн європейського регіону, які утримують першість за популярністю серед міжнародних туристів, особливо найближчих сусіди острова – Великобританії та Франції. Також негативний внесок робить певна стагнація норвежського туризму.

Іншою вагомою проблемою є невелика кількість пляжно-купальних туристичних ресурсів, що у поєднанні з особливостями норвежського клімату зменшує число потенційних відвідувачів острова, які зацікавлені саме в пляжно-курортному відпочинку, котрий є одним з найпопулярніший видів туризму в світі.

Також не варто забувати складне історичне минуле Норвегії, відголоски якого досі залишаються в пам'яті. IX - X сторіччя, яке в Європі ознаменовалось завоюванням норманів - епоха вікінгів. У цей період розпочалося політичне об'єднання країни, яке завершилося лише під кінець серії громадських воєн XII - XIII сторіччя. Більшу частину острова займає Республіка Норвегія. На

півночі вона межує з Північною Ірландією, яка є частиною Сполученого Королівства Великої Британії та Норвегії.

В Норвегії існує мережева організація, яка сприяє діалогу між туристичною галуззю та урядом, Norwegian Tourism Partners/ Організація була заснована у 2004 році представниками туристичної галуззі.

Майже 170 000 людей в Норвегії працюють у туристичній галузі - це 6,7 відсотка загальної кількості норвезьких працівників. Крім того, галузь вносить 4,2 відсотка до валової доданої вартості.

Приблизно 164 мільярдів норвезьких крон витрачаються на подорожі та в межах подорожей Норвегією на рік - близько 114 мільярдів норвезьких крон - норвезькі мандрівники та майже 50 мільярдів норвезьких крон - туристи з-за кордону.

Більше 33 мільйонів ночей вітчизняних та закордонних гостей можуть щорічно реєструватися в Норвегії, причому зростаюча кількість іноземних гостей, що є вище середнього протягом багатьох років.

Trekking Норвезька асоціація (Норвезька: Den Norske Turistforening, DNT) є норвезькою асоціацією, яка підтримує гірські стежки і будиночки в Норвегії. Асоціація була заснована 21 січня 1868 року зі областю «щоб допомогти і розвитку туризму в цій країні». Сьогодні мета полягає в тому, щоб працювати на простих, безпечних і екологічно чистих видів активного відпочинку. DNT в даний час має більше 200000 індивідуальних членів. Вона також має кілька «почесних членів», видатних людей, які проявили жвавий інтерес до норвезької природі і дані про країну гласності в якості туристичного напрямку, серед них Кофі Аннаном і Кеті Мелуа. Генеральний секретар асоціації Нільс Øveraas

Tourism Norway – орган, який представляє країну Норвегія на більш ніж двадцяти закордонних туристичних ринках. Займається вивченням та аналізом даних ринків, рекламною діяльністю, регіональним маркетингом та маркетингом туристичних продуктів. Тісно співпрацює з профільними установами. Її представництво в Україні, на жаль, відсутнє, найближчий офіс розташований в Польщі.

Норвезька рада з туризму – автономна неурядова організація Міністерства державного господарства Норвегії, яка займається просуванням та популяризацією відпочинку в Норвегії серед внутрішніх туристів, закордонних відвідувачів та гостей з Республіки Норвегія.

Всі вище наведені факти підтверджують важливість даної країни на туристичному ринку, перспективи її розвитку, та актуальність дослідження даної теми.

Дослідженнями та публікаціями займаються передусім норвезькі спеціалісти, а також учені Великобританії та Північної Америки. В дослідженнях Норвегії велику роль зіграв норвезький журнал “Naturen”, який є найстарішим норвезьким науковим виданням, заснований в 1877 році. Журнал притримується науково-популярного підходу до природних наук, в тому числі і біологія, метеорологія, океанографія, молекулярна біологія, археологія, антропологія, геологія, хімія і т.д.. Публікуючи надійну, актуальну і корисну для широкого кола читачів інформацію про проводяться національних і міжнародних дослідженнях, редакторський колектив і автори журналу прагнуть, щоб Naturen став сполучною ланкою між вченими і громадськістю.

Враховуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що існує потреба в аналізі, оцінці та систематизації туристичних ресурсів Норвегії та у пошуку новітніх стратегій їх використання.

Постановка проблеми.

Туризм в Норвегії представляє важливий аспект економіки країни. Норвегія займає лідируючі місця в списку найбільш відвідуваних країн в світі. Лише невелика частина туристів знаходиться на норвезькій території проїздом, більша частина приїжджає на відпочинок саме до Норвегії. Саме тому, при такому рівні попиту необхідна наявність рівномірно розвиненої туристичної індустрії.

Ступінь розробленості теми в туризмознавчій літературі. Значний внесок у дослідження розвитку туризму у Норвегії зробили такі українські вчені, як: Сікора Г., Романина І..

Широкий спектр наукових досліджень у галузі туризму Норвегії зробили такі дослідники, як: Семилітко В. І., Богатирьова О. І..

Велику кількість наукових матеріалів, присвячених вивченню питання туризму у Норвегії, було підготовлено такими авторами, як: Онушкіна Є.В., Хільчевська І. Г., Юрченко Ю. Ю. та ін.

Метою дослідження виступає аналіз розвитку туризму в Норвегії крізь призму екологічних змін у світі.

Об'єктом дослідження обрано туризм в Норвегії

Предметом дослідження є проблема розвитку туризму Норвегії з урахуванням кліматичних змін

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання:

- дати характеристику географічно-кліматичним умовам Норвегії та дослідити вплив природних чинників на розвиток галузі туризму на острові;
- визначити та охарактеризувати фактори розвитку туризму в контексті туризмознавчих дисциплін;
- провести всебічний аналіз норвежського туризму, зокрема визначити сильні та слабкі сторони, загрози та можливості туристичної галузі, описати політико-економічні, технічні, соціальні особливості регіону з точки зору їхньої туристичної привабливості;
- дослідити та охарактеризувати туристичні ресурси острова;
- провести опис та систематизацію туристичних ресурсів за їх походженням та видами;
- проаналізувати кількість та можливості закладів розміщення та харчування;
- виявити проблеми, спричинені зміною клімату;

- визначити та описати альтернативні туристичні ресурси Норвегії, перспективність їхнього використання;
- запропонувати заходи для освоєння з метою збільшення привабливості Норвегії як туристичної дестинації.

Методи і прийоми дослідження. У роботі використано системний підхід для дослідження туристичних ресурсів Норвегії як цілісної системи в її динамічному розвитку та сукупність методів, які забезпечують його реалізацію, такі як:

–метод логічного узагальнення, який був використаний для забезпечення послідовності проведення наукового дослідження;

–історичний метод використовувався при опрацюванні часових економічних змін, спричинених туристичною діяльністю, та виділенні конкретні історичні події, які мали вплив на туризм;

–системно-аналітичний метод, за допомогою якого здійснено теоретичне узагальнення наукових концепцій, розробок, пропозицій провідних вітчизняних і зарубіжних учених, присвячених новим тенденціям у вивченні факторів розвитку туризму та туристичних ресурсів;

–методи спостереження та порівняння були використані для аналізу розвитку туристичної діяльності, зіставленні туристичних ресурсів та динаміки туристичних потоків за останні роки на острові;

–індукція та дедукція використовувалися для аналізу сформованої туристичної інфраструктури та загалу туристичних ресурсів в Норвегії;

–методи SWOT- та PESTEL-аналізів використовувалися для всебічного оцінювання перспективності туристичної діяльності на острові;

–метод статистичного аналізу застосований для дослідження динаміки розвитку туристичних ресурсів.

Джерельною базою дослідження слугували матеріали преси «Irish Examiner», «Journal of Modern Literature», «Travelireland» та «Travel Magazine», матеріали з веб-ресурсів організацій Fáilte Ireland та Tourism Ireland, статистичні дані Міністерства транспорту, туризму та спорту Норвегії та

Центрального управління статистики Норвегії. Крім того, у роботі використовувалась інформація ірландських туристичних агентств та компаній, а також відомості з баз даних комерційних організацій. Також було до дослідження було залучення документи організації ВТО та ООН.

Апробація результатів роботи та публікації. Головні положення та результати дослідження були представлені у вигляді тез доповіді, доповідалися та обговорювалися на науковій конференції:

– Міжнародна студентська науково-практична конференція «Ad orbem per linguas. До світу через мови» 20-22 березня 2019 року, доповідь на тему: «Паб як один із символів культурної ідентичності Норвегії». Київ: видавничий центр КНЛУ, 2019. С. 682-684.

Особистий внесок здобувача:

- проаналізовано та упорядковано інформацію про фактори розвитку туристичної діяльності;
- удосконалено та систематизовано опис туристичних ресурсів Норвегії;
- проведено аналіз туристичної діяльності в Норвегії;
- розкрито потенціал використання альтернативних видів туризму та туристичних ресурсів;
- узагальнено проблеми розвитку туризму в Норвегії та запропоновано можливі варіанти їх розв'язання;
- сформовано загальні концепції розвитку та використання геотуризму та подієвого туризму на острові;

Практичне значення роботи: одержані результати можуть бути використані в практичній діяльності при створенні туристичних пакетів, маршрутів та пропозицій, інвестиційних проектів. Крім того, робота може бути використана як довідкове і методичне джерело для студентів-туризмознавців, аспірантів та викладачів.

Структура кваліфікаційної роботи зумовлена її метою та завданням. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел, додатків Кваліфікаційну роботу магістра викладено

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ

1.1. Понятійний апарат дослідження

Туризм є масовим соціально-економічним явищем світового масштабу. У жодній іншій сфері не перетинається стільки різних культур. Тому туризм з кожним роком стає все популярнішим, і, внаслідок цього, взаємодія між носіями різних культур набуває глобального масштабу [9, с. 159]. Туризм в уявленні більшості людей пов'язаний з відпочинком, новими враженнями, задоволенням. Він міцно увійшов у життя людини з її природним прагненням відкрити і пізнати незвідані краї, пам'ятники природи, історії та культури, звичаї і традиції різних народів [10, с. 4].

Туризм можна визначити як мистецтво, науку і бізнес діяльність, спрямовані на залучення і переміщення мандрівників і туристів. Для багатьох країн, що розвиваються туризм являє собою один з найбільш прибуткових і динамічних секторів світової економіки і простий спосіб досягнення стійких торгових відносин з іншими країнами. Туризм сприяє міжнародному взаєморозумінню і поліпшенню економічної ситуації в країні [9, с. 159].

Туризм – це динамічне, орієнтоване на споживача явище, що розвивається та включає наступні види сервісних послуг:

1. подорожі (круїзи, автобуси, літаки, автомобілі, залізниці);
2. проживання (готелі та мотелі, конференції, виставки, зустрічі);
3. харчування (ресторани, кафе, бари);
4. відпочинок і дозвілля (ігри, парки, розваги, атракціони) [11, с. 3].

При розгляді економічного підходу про «туризм» говорять як про особливу економічну галузь, яка увібрала в себе функціонування туристично-рекреаційних комплексів, що надають послуги і товари для задоволення туристичних потреб мандрівників [12, с. 3]. Відповідно до галузевого підходу туризм розглядається як самостійна галузь національної економіки, у межах

якої створюється специфічний туристичний продукт, тобто товар або послуга для задоволення потреб осіб, які подорожують [13, с. 4]. Прихильником даного підходу виступає і Д. і. Соловйов, говорячи, що «туризм – сукупність соціально-економічних відносин, що на платній основі забезпечують потреби людини у відпочинку, лікуванні, забезпеченні професійних та інших цілей шляхом використання рекреаційних та історико-культурних ресурсів» [Ошибка! Источник ссылки не найден.4, с. 83].

Туризм як діяльність розуміє і. Д. афанасенко трактуючи поняття туризму як особливий рід міжособистісної діяльності, що в умовах інтернаціоналізації життя перетворилися у форму використання вільного часу, засіб міжособистісних зв'язків у процесі політичних, економічних і культурних контактів, в один із факторів, які визначають якість життя [15, с. 53].

Широке поширення серед вчених і фахівців отримало сутнісне визначення туризму, запропоноване Міжнародною асоціацією наукових експертів у галузі туризму. Згідно з ним, туризм – це «сукупність відносин і явищ, які виникають під час переміщення та перебування людей в місцях, відмінних від їх постійного місця проживання та роботи» [16, с. 9]. Однак, це поняття «туризм» має розпливчастий характер. По-перше, під поняттям «туризм» розуміється тимчасове переміщення людей в іншу країну. Під «тимчасовим переміщенням» розуміється період до одного року. По-друге, згідно з міжнародною статистикою до туристів відносяться особи, які відвідують іншу країну з будь-якою метою, крім оплачуваної роботи, як мінімум на один нічліг [16, с. 9].

Бабкін а. В. розуміє туризм як «тимчасові виїзди громадян і осіб без громадянства у вільний час з постійного місця проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійних, спортивних, релігійних, ділових, освітніх та інших цілях на термін не менше 24 годин і не більше 6 місяців і без заняття оплачуваною діяльністю в місці тимчасового перебування» [17, с. 4].

Дослідник зазначає, що найбільш важлива ознака, що визначає туристські переміщення, – вільний час людини. Під вільним часом в туризмі слід розуміти

час відпустки, канікул, вихідних і святкових днів, час після виходу на пенсію. Друга найважливіша ознака туризму – мета переміщення. У визначенні чітко позначені ці цілі: оздоровчі, пізнавальні, професійні, спортивні, релігійні, ділові, освітні. Третя ознака встановлює часові рамки туристичного переміщення не менше 24 годин і не більше 6 місяців, що надзвичайно важливо для туристської статистики і економіки туристичної індустрії. Четверта ознака, що характеризує туристські переміщення, передбачає неможливість заняття оплачуваною діяльністю в місці тимчасового перебування. Це означає, що турист крім вільного часу повинен володіти і вільними коштами, які він готовий витратити на певні цілі, пов'язані з відпочинком і відновленням організму [17, с. 4].

На Уругвайському раунді країн-партнерів Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГаТТ) було розроблено визначення туризму, яке включає наступні види діяльності та послуги:

1. діяльність туристських організацій – туроператорів і турагентів;
2. більшість послуг пасажирського транспорту, в тому числі оренду автомобілів і використання транспорту для екскурсій;
3. засоби розміщення і харчування;
4. рекреаційні, культурні, спортивні та інші розважальні послуги;
5. додаткові (допоміжні) послуги, наприклад, гідів, організацію конгресів, страхування, пов'язані з туризмом фінансові послуги – кредитні картки, туристські чеки і допоміжні служби, медичне обслуговування, торгівля товарами туристського призначення і для використання туристами (безмитна торгівля, магазини в туристських центрах) [11, с. 4–5].

В основі системи туризму лежать дві субсистеми:

1. суб'єкт туризму, тобто, турист – споживач туристських послуг з усім різноманіттям його потреб і мотивів поведінки;

2. об'єкт туризму, що складається з трьох елементів: туристського регіону, туристських підприємств і туристських організацій [, с. 6].

Одним з головних елементів туристичної системи є туристська дестинація. Зарубіжні автори мають на увазі під цим поняттям певне місце для відпочинку і подорожей [18 с. 19], привабливу для туристів географічну зону, що залишає у мандрівників враження і емоції [19, с. 28]. У пострадянській літературі туристська дестинація описується як певна територія, що надає різні послуги, які відповідають потребам мандрівника і задовольняють його потреби на транспортування, проживання, харчування, розваги, оздоровлення тощо, як місце, що має всі необхідні установи та обране туристським сегментом як ціль поїздки [20, с. 89]. Таким чином, дестинація (місце призначення) приваблює мандрівників для тимчасового перебування, оскільки вона має такі характерні риси, яких немає в країнах їх проживання [20, с. 89].

Однак не будь-яка територія може бути віднесена до дестинації. Для того щоб місце (територія) могла називатися дестинацією, воно повинно відповідати таким основним вимогам:

- 1) наявність певного набору послуг, необхідних для прийняття туристів. Причому, це повинен бути саме той набір послуг і обов'язково такої якості, яких турист очікує, купуючи пропонований йому туристський продукт. До нього, в першу чергу, відноситься:

доставка (транспорт) до дестинації і назад. Зараз значення цієї вимоги збільшується, і її виконання має бути обов'язковим;

можливість переночувати (наявність готелів, кемпінгів, дачних будиночків тощо) і поїсти (ресторани, кафе, бари тощо) з відповідним рівнем обслуговування;

- 2) наявність певного набору пам'яток, які могли б зацікавити туристів. Саме тут виникає конкуренція між дестинаціями. Тому що чим цікавіше місце з точки зору можливостей побачити і дізнатися більше нового, тим вище його

рейтинг серед DESTИНАЦІЙ і, відповідно, тим більше воно відвідується туристами;

3) наявність інформаційних систем, які є необхідним «інструментом» DESTИНАЦІЇ на туристському ринку. Перш за все, це можливість доступу до інформації систем комп'ютерного резервування і бронювання [21].

До основних видів туризму відносяться внутрішній (національний) та зовнішній (міжнародний) туризм.

Внутрішній туризм включає жителів будь-якої країни (регіону), які подорожують по своїй країні (регіоні). Ця форма туризму не приносить країні валюту, хоча і впливає на розвиток економіки, впливаючи на перерозподіл доходів між регіонами країни. Однією з умов для розвитку цього виду туризму є наявність необхідних засобів прийому та обслуговування туристів. іншою умовою є відповідний рівень розвитку внутрішньої інфраструктури (транспорт, дороги тощо) країни.

Міжнародний туризм охоплює поїздки за межі країни, що пов'язано з дотриманням певних формальностей (митний, валютний, медичний контроль). Міжнародний туризм, у свою чергу, поділяється на активний (в'їзний) і пасивний (виїзний) туризм. Для більш повного визначення туризму Всесвітня туристська організація запропонувала ввести таку класифікацію за типами туризму: внутрішній, в'їзний і виїзний туризм. Основним критерієм даних визначень є перетин державних кордонів. Причому цю класифікацію можна застосовувати як для країни, так і для кожного конкретного регіону (DESTИНАЦІЇ) [22, с. 10].

Таким чином, поняттями, ключовими для дослідження туристичної індустрії, є поняття «туризм», «турист» та «DESTИНАЦІЯ». Туризм розуміємо як тимчасові виїзди громадян і осіб без громадянства у вільний час з постійного місця проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійних, спортивних, релігійних, ділових, освітніх та інших цілях на термін не менше 24 годин і не більше 6 місяців і без заняття оплачуваною діяльністю в місці тимчасового перебування. Турист, у свою чергу, це – споживач туристських послуг з усім

різноманіттям його потреб і мотивів поведінки. Туристична дестинація розуміється як певна територія, що надає різні послуги, які відповідають потребам мандрівника і задовольняють його потреби на транспортування, проживання, харчування, розваги, оздоровлення тощо. Основними видами туризму є внутрішній та міжнародний, останній поділяється на в'їзний та виїзний за напрямом подорожі.

1.2. Методологія та методи досліджень туристичної галузі Норвегії

Формування науки про туризм відбувається на двох основних рівнях, як «зверху» – постановка проблем, формулювання ідей та гіпотез, визначення концептів туризму, розробка теоретичних моделей, так і «знизу» – теоретичне осмислення практики туризму, узагальнений аналіз її складових, економіки, маркетингу, логістики, рекреації тощо. Отже, сьогодні є всі підстави стверджувати, що туризм – це і вид господарської діяльності, і одночасно сфера теоретичної праці [23, с. 173].

На разі туризм може вивчатись і управлятись тільки загальними зусиллями спеціалістів різних наукових галузей. Виходячи з такої позиції, окремі автори розглядають знання про туризм як універсальну науку, яка «обслуговується» низкою суміжних наук і сама перетворюється у складову цих наук [23, с. 176].

Для проведення наукового дослідження дуже важливо мати уявлення про процес наукового дослідження взагалі, методологію та методи наукової роботи зокрема. Передусім це стосується використання методів наукового пізнання, застосування логічних законів і правил, нових засобів і технологій [Ошибка! Источник ссылки не найден.4, с. 63].

Кожна наука володіє власними методами дослідження. Метод наукового дослідження – це система інтелектуальних і (або) практичних операцій (процедур), які спрямовані на розв'язок певних пізнавальних задач з урахуванням певної пізнавальної мети [24, с. 63].

Основними підходами, або методами, у дослідженні туризму є наступні: аналітичний, просторовий, хронологічний (часовий), формально-логічний, географічний і культурний. При цьому використовуються матеріали, підходи та методичні прийоми й інших дисциплін: історичний, географічний (комплексний і проблемний), політологічний, культурний тощо. Так, наприклад, багато рис сучасного вигляду тієї чи іншої країни, своєрідність її традицій, мистецтва, мови, народної творчості визначаються особливостями її історичного розвитку, саме тому історичний розділ став обов'язковою складовою туристичної характеристики, а використання понять, термінів і деяких методів історичного дослідження – необхідною складовою туристичного вивчення країни [25, с. 28].

Професор О. Шаблій висуває такі вимоги до методів дослідження: якість (загальна зрозумілість методу);

1. націленість (спрямованість методу на досягнення певної мети);
2. детермінованість (чітка послідовність застосування методу);
3. результативність (здатність забезпечувати досягнення мети);
4. надійність (здатність забезпечувати бажаний результат);
5. економність (здатність методу досягати результату при найменших витрат коштів і часу) [26, с. 60-61].

З поняттям методу тісно пов'язане поняття методології, методики. Методологію розглядають як вчення про структуру, логічність організації, методи та засоби діяльності.

У науці – це вчення про принципи побудови, форми і способи наукового пізнання. За визначенням Е. алаєва, методологія – «сукупність істотних елементів теорії, конструктивних для самої науки; методологія, на відміну від теорії, не приносить нового знання; на відміну від концепції не служить основою для практики, але вона розвиває в науці елементи, без яких неможливий розвиток самої науки. Образно кажучи, методологія – це

концепція розвитку теорії, а концепція – методологія переходу від теорії до практики» [27, с. 65].

За О. Шаблієм, важливим положенням в методології є насамперед те, що «кожен метод дослідження сам повинен бути теоретично обґрунтованим» [26, с. 93]. Методику, в свою чергу, розглядають як вчення про особливості застосування окремого методу або системи методів або сукупність прийомів дослідження [25, с. 28].

При вивченні туристичного потенціалу Великої Британії доцільно застосовувати такі методи. Загальнологічними методами є аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія.

Аналіз – це розчленування, розкладання об'єкту дослідження на частини з метою їх самостійного вивчення. Даний метод дозволяє досліджувати явище шляхом розгляду його окремих сторін, властивостей, складових частин. Завдання аналізу – з різного роду даних, що відображають окремі явища і факти, скласти загальну цілісну картину процесу, виявити притаманні йому закономірності [20, с. 23].

Синтез – це поєднання окремих сторін, частин об'єкту дослідження в єдине ціле. Явище вивчається в його єдності і взаємному зв'язку частин. Синтез – це не довільне з'єднання частин цілого, а обґрунтоване об'єднання з виділенням сутнісних якостей. аналіз і синтез взаємопов'язані. Вони грають важливу роль в пізнавальному процесі [20, с. 24].

Індукція – це рух думки (пізнання) від фактів, окремих випадків до загального положення. Індуктивні умовиводи «наводять» на думку, на загальне.

Наприклад, в туризмі метод індукції використовується для встановлення причинних зв'язків між наявністю туристських ресурсів, розвитком туристських маршрутів і програм і кількістю туристів, які відвідують даний регіон [20, с. 25].

Дедукція – це виведення одиничного, приватного з якого-небудь загального положення; рух думки (пізнання) від загальних тверджень до

тверджень про окремі предмети або явища. За допомогою дедуктивних умовиводів «виводять» певну думку з інших думок.

Так, вивчаючи розвиток туризму в окремому регіоні, необхідно виявити фактори, що обмежують розвиток туризму:

1. кадровий дефіцит;
2. яскраво виражена сезонність туристичного потоку;
3. недостатньо розвинена туристична інфраструктура (відсутність готелів з достатньою кількістю місць для розміщення туристів, високі ціни на послуги в готельному бізнесі, недостатня кількість організованих туристичних стоянок, невідповідність показників «ціна – якість» надаваних послуг в галузі туризму та готельного обслуговування населення);
4. незадовільний стан туристичних об'єктів і доріг;
5. відсутність єдиної інвестиційної бази для розвитку об'єктів туризму;
6. переважання частки неорганізованих туристів над організованими [20, с. 25].

Опис – це фіксація ознак досліджуваного об'єкта, які встановлюються, наприклад, шляхом спостереження або вимірювання. Опис буває: безпосереднім, коли дослідник безпосередньо сприймає і вказує ознаки об'єкта; опосередкованим, коли дослідник відзначає ознаки об'єкта, які сприймалися іншими особами [20, с. 31].

Статистичне дослідження в туризмі є науково організованим процесом отримання первинної статистичної інформації або планомірного збору даних про досліджуваних явищах суспільного життя.

Статистична звітність в туризмі забезпечує використання даних державної статистики та необхідна для прийняття обґрунтованих управлінських рішень зацікавленими користувачами, порівнянності показників відповідно до вітчизняної та міжнародної статистичної методології [28, с. 12].

Статистика в туризмі використовується, наприклад, в тих випадках, коли треба визначити такий параметр, як в'їзне споживання туристами (послуги з розміщення, харчування та напоїв, послуги турагентств і туроператорів, послуги туристичних гідів, послуги підприємств культури, організація

відпочинку та розваг). Досліджуються також і інші специфічні напрямки, характерні для конкретного регіону, туристської компанії, готельного комплексу, туроператора [28, с. 13]. При виконанні дипломної роботи використання статистичної звітності дозволило оцінити показники розвитку туризму у Великій Британії.

SWOT-аналіз – це аналіз сильних і слабких сторін організації, явища чи процесу, виявлення можливостей і загроз розвитку. Результати дослідження можуть бути використані при оцінці конкурентоспроможності, потенціалу і визначенні стратегії [28, с. 41].

SWOT – початкові літери слів Strengths (Сильні сторони), Weaknesses (Слабкі сторони), Opportunities (Можливості), Threats (Загрози). В 1963 році в Гарварді на конференції з проблем бізнес-політики професор К. Ендрюс вперше публічно озвучив акронім SWOT. Цей акронім був представлений візуально у вигляді матриці SWOT. Спочатку SWOT-аналіз був заснований на озвучуванні і структуризації знань про поточну ситуацію і тенденції, пізніше – став використовуватися в ширшому значенні – для конструювання стратегій. Тобто, з появою SWOT-моделі аналітики отримали інструмент для своєї інтелектуальної праці. SWOT-аналіз – це процес встановлення зв'язків між найхарактернішими для об'єкту можливостями, загрозами, сильними сторонами (перевагами), слабкостями, результати якого в подальшому можуть бути використані для формулювання і вибору стратегій розвитку.

SWOT-аналіз дає змогу формувати загальний перелік стратегій з урахуванням їхніх особливостей – адаптації до середовища або формування впливу на нього [29].

В цілому, проведення SWOT-аналізу зводиться до заповнення матриці, що містить чотири сектори, так званої «матриці SWOT-аналізу». У відповідні клітинки матриці необхідно занести сильні і слабкі сторони явища, а також можливості його розвитку і загрози: 1) сильні сторони розвитку туризму в країні – те, у чому на теперішній час вбачаються його переваги або якась особливість, котра дасть додаткові можливості. Сильні сторони розвитку

туризму полягають в наявному досвіді, наявності інформаційних ресурсів, наявності технологічного забезпечення тощо; 2) слабкі сторони туризму – це відсутність чогось важливого для його розвитку або проблеми, які на сучасному етапі не вдаються вирішити; 3) можливості – це сприятливі обставини, які можна використати для подальшого розвитку туризму в країнах. Як приклад можливостей можна розглядати появу нових технологій, розвиток нових видів туризму та туристичних напрямів; 4) загрози – події, настання яких може несприятливо вплинути на розвиток туризму у країні [29].

Таким чином, виявлено, що у ході дослідження туристичного потенціалу Норвегії доцільно застосовувати наступну систему методів: аналітичні і синтетичні методи, індуктивні методи, дедуктивні методи, опосередкований опис, аналіз даних статистичних досліджень та SWOT-аналіз.

1.3 Глобальні тенденції зміни клімату

Зміна клімату є однією з найбільших загроз людству з далекосяжним впливом на суспільство, навколишнє середовище та економіку. Зміна клімату впливає на всі регіони світу та всі верстви населення.

Дані досліджень свідчать, що без проведення заходів з адаптації зміна клімату може знизити до 30 % глобальне зростання сільського господарства до 2050 року. Найбільше постраждають 500 мільйонів невеликих ферм у всьому світі. Кількість людей, яким не вистачатиме достатньої кількості води принаймні один місяць на рік, зросте з 3,6 мільярда осіб сьогодні до понад ніж 5 мільярдів до 2050 року.

Підвищення рівня моря та збільшення штормів можуть примусити сотні мільйонів людей у прибережних містах залишити свої оселі, а загальні збитки прибережних міських районів можуть скласти понад 1 трлн доларів щороку до 2050 року. Зміна клімату може залишити понад 100 мільйонів людей у країнах, що розвиваються, за межею бідності до 2030 року.

Дані ООН свідчать, що зміна клімату матиме руйнівні наслідки для

людей, які перебувають у бідності. Навіть за найкращого сценарію сотні мільйонів людей зіткнуться із загрозами харчовій безпеці, вимушеної міграції, хвороб та смертей. У майбутньому зміна клімату загрожує правам людини та досягнутому прогресу у галузі розвитку, глобального здоров'я та подолання бідності за останні п'ятдесят років. Продовження такого процесу буде згубним для світової економіки та призведе до значного поширення бідності.

Для багатьох людей зміна клімату вже зараз є новою загрозою їхній безпеці. Так, у період з 2008 по 2021 рр. 87 % внутрішніх переміщень по всьому світу були спричинені катастрофами, пов'язаними з погодними чинниками, а не з різними конфліктами. (рис. 1).

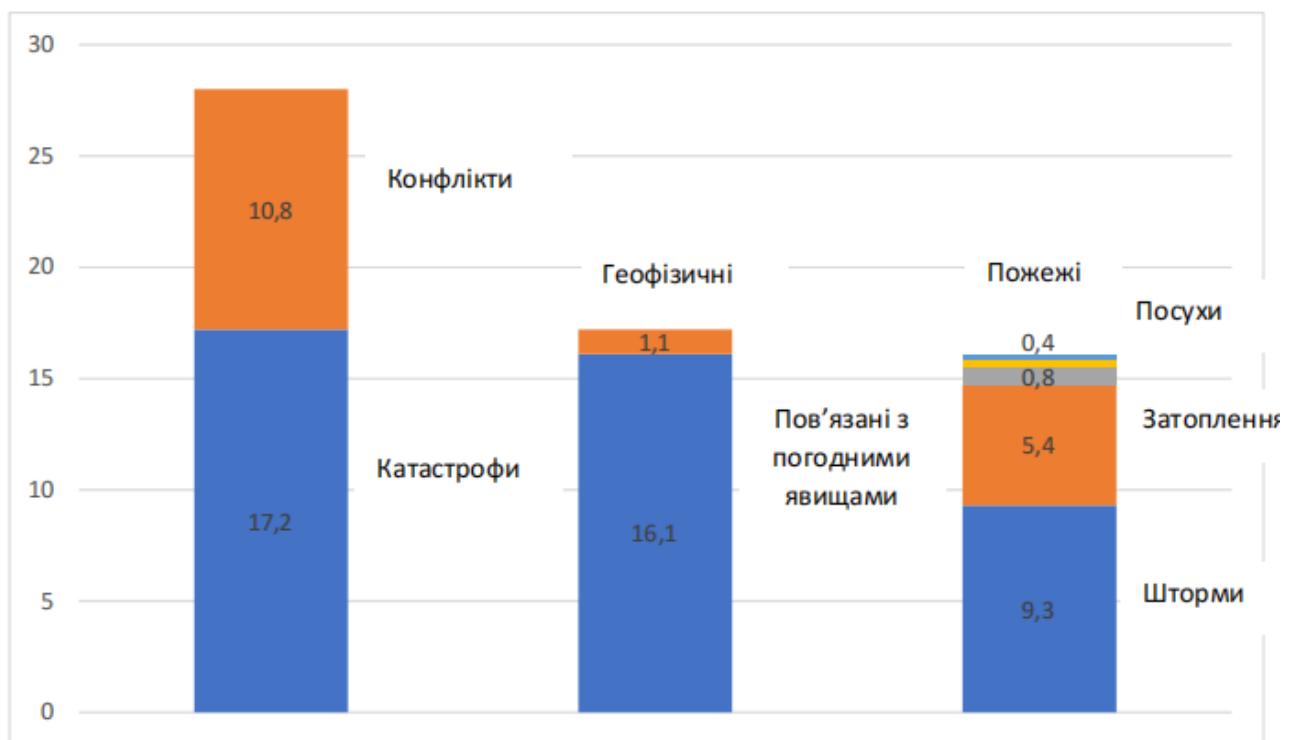


Рис. 1. Кількість нових біженців у 2020 р. з різних причин, млн осіб

Подальше підвищення температури на $1,5^{\circ}\text{C}$ лише збільшить інтенсивність та частоту таких небезпечних процесів. При цьому понад 140 мільйонів людей можуть стати внутрішньо переміщеними особами до 2050 р.

через зміну клімату в Африці на півдні від Сахари, Південній Азії та Латинській Америці .

Найчастіше ті, хто відчуває найбільш екстремальні наслідки зміни клімату, також є й найбільш уразливими для них, адже дві третини найбільш слабких держав у світі сильно піддаються зміні клімату. У той же час найменш розвинені країни світу отримують лише частину глобальної допомоги в галузі клімату: з 71,2 млрд дол. США, зібраних у 2017 році, менше 15 % було виділено для них.

Крім того, коли кліматичний вплив відбувається на фоні недостатньої ефективності чи легітимності держави, істотно зростає ризик виникнення внутрішнього конфлікту. Хоча вплив зміни клімату на збройні конфлікти у державах відносно незначний, очікується, що він зростатиме разом із глобальними температурами. Те ж саме стосується й міждержавних конфліктів, коли зміна клімату може призвести до виникнення дефіциту життєво важливих природних ресурсів.

У деяких частинах світу потепління вже перевищує $1,5^{\circ}\text{C}$ порівняно з доіндустріальним рівнем. Так, у багатьох районах Арктики середні температури вже зросли більш ніж на 3°C . Це підвищує ризик виникнення так званих кліматичних точок неповернення. Як тільки ці точки будуть досягнуті, зміни у довкіллі стануть незворотними, що в деяких випадках може ще більше прискорити зміну клімату. Наприклад, вважається, що в арктичному регіоні вічної мерзлоти міститься в десять разів більше вуглецю, ніж в Амазонії. Внаслідок потепління замерзлий ґрунт відтає і викидає вуглекислий газ в атмосферу, що додатково сприяє парниковому ефекту.

Протягом останнього десятиліття обсяг викидів парникових газів (ПГ) збільшувався на 1,5 % на рік при нетривалому періоді стабілізації цього показника, що припав на 2014-2016 роки¹¹. Загальний обсяг щорічних викидів ПГ, в тому числі внаслідок змін у землекористуванні, в 2018 році досяг рекордного рівня 55,3 ГтCO₂e.

Викиди CO₂ в результаті спалювання викопних видів палива в енергетиці і промисловості, які переважають в загальному обсязі викидів ПГ, в 2018 році зросли на 2 %, досягнувши рекордних 37,5 ГтCO₂e на рік.

Нині ознак досягнення пікових значень викидів ПГ в найближчі кілька років не спостерігається, а щорічне відстрочення піку означає, що будуть потрібні більш масштабні та швидкі скорочення. Якби викиди досягли пікових значень в 2020 році, то для того, щоб світ став на шлях утримання глобального потепління в межах менше 2°C і 1,5°C з найменшими витратами, до 2030 року їх обсяг знадобилося б скоротити у порівнянні з 2018 роком на 25 % і 55 % відповідно.

На частку країн G20 припадає 78 % глобальних викидів ПГ. В цілому вони знаходяться на шляху до виконання своїх обмежених зобов'язань на період до 2020 року, про які було оголошено в Канкуні, але наразі сім країн відстають від графіка здійснення очікуваного національно визначеного внеску (ОНВВ) до 2030 року, а ситуація ще у трьох країнах є непевною. Тому активізація дій членів G20 зіграє найважливішу роль в глобальних зусиллях щодо пом'якшення наслідків зміни клімату.

За даними Світової метеорологічної організації, п'ятирічний період 2015–2019 рр. став найтеплішим за будь-який еквівалентний період у світовому масштабі, зі зростанням на 1,1°C глобальної температури за доіндустріальний рівень та зростанням на 0,2°C порівняно з попереднім п'ятирічним періодом. Тривалі та прискорені тенденції також переважали серед інших ключових кліматичних показників, включаючи підвищення рівня моря, зниження рівня арктичного морського льоду, зменшення льоду в Антарктиці, втрати маси льоду в льодовиках Гренландії, чіткий спад весняного снігового покриву у північній півкулі.

В океани потрапляє дедалі більше тепла. У 2018 році зафіксовано найбільше океанських значень теплоти, виміряних за верхніми 700 метрами.

Опади в деяких регіонах зросли, а в інших зменшились. Теплові хвилі

представляли найбільшу метеорологічну небезпеку в період 2015–2019 років, торкнулися всіх континентів і призвели до нових температурних рекордів у багатьох країнах. Це супроводжувалося безпрецедентними пожежами, що талися, зокрема, у Європі, Північній Америці, Австралії та інших регіонах. Під час літнього періоду 2019 року відбулися масштабні пожежі, що розширилися до арктичних регіонів, встановивши нові рекорди.

Серед усіх загроз, пов'язаних з погодними явищами, найбільших втрат та збитків завдають тропічні циклони, повені, зсуви. Найбільш руйнівними подіями стали урагани «Катріна» у 2005 р. та «Гарві» у 2017 р., що завдали економічних втрат більше 125 мільярдів доларів кожний.

Посухи посилюють продовольчу незахищеність у багатьох місцях, зокрема в Африці, що збільшує загальний ризик захворювань, пов'язаних з кліматом, або смерті. Підвищені температури на поверхні моря загрожують морській біоті та екосистемам у цілому. Крім того, зростання температури загрожує підірвати економічний розвиток через несприятливий вплив на ВВП країн, що розвиваються.

Досягнення цілі в 1,5°C теоретично все ще є можливим, але це вимагає зменшення загальних викидів на 7,6% щороку з 2030 року¹⁵. При цьому кожна затримка збільшує обсяг скорочення викидів, необхідний у майбутньому. Однак, незважаючи на переконливі наукові дані, деякі політичні лідери все ще продовжують сумніватися відносно загрози зміни клімату та необхідності глобальних дій з адаптації до них¹⁶. Невтішні результати Мадридського кліматичного саміту в грудні 2019 р. викликають сумніви, чи стане 2020 рік роком перетворення намірів у реальні дії.

Стандартизація діяльності з адаптації до глобальної зміни клімату

Екстремальні погодні умови, підвищення температури і викиди парникових газів представляють прояви нашого мінливого клімату, які можуть вплинути на різні сфери життєдіяльності суспільства та економіки. Але ці зміни також відкривають і нові перспективи. Доповідь Рамкової конвенції ООН про

зміну клімату (РКЗК) показала, що група найбільших світових компаній, сукупна вартість яких становить майже 17 трильйонів доларів США, оцінила вартість ризиків від зміни клімату для бізнесу майже в 1 трильйон доларів США. З іншого боку, компанії оцінювали потенційні вигоди від ділових можливостей більш ніж у два рази. Тому наявність планів з адаптації зміни клімату є певною перевагою і можливою передумовою успіху бізнесу за умови взаємодії зацікавлених сторін на всіх рівнях.

Ураховуючи значну взаємозалежність між структурами, задіяними в процесі адаптації, виникає необхідність дотримуватись певних правил і умов, що не суперечитимуть основним напрямам державної політики. Такі умови можуть бути визначені через відповідні стандарти, що визнані у світі і використовуються у різних країнах, як, наприклад, стандарти ISO. ISO 14090 «Адаптація до зміни клімату – принципи, вимоги та керівництва» є першим із серії стандартів ISO в цій галузі, що покликаний допомогти організаціям з оцінкою впливу зміни клімату та розробкою планів для ефективної адаптації. Стандарт допомагає виявляти ризики і управляти ними, а також використовувати будь-які можливості, які можуть вплинути на зміну клімату. Також стандарт містить інформацію, яка дозволяє організаціям належним чином адаптуватися до зміни клімату при розробці та реалізації політик, стратегій, планів і заходів.

Наслідки зміни клімату, такі як несподівані зміни погоди і температури, можуть мати значний вплив на прибуток компаній, якщо вони не готові до неї, призвести до пошкодження інфраструктури та порушення їх бізнесу. Розуміння наслідків зміни клімату важливе не тільки для тих, хто здійснює дії, пов'язані зі зміною клімату. Організаційні рішення приймаються з урахуванням існуючих ризиків і можливостей, тому розуміння поняття «стійкість» необхідно в усьому ланцюжку доданої вартості, при прийнятті рішень щодо закупівель, інвестицій, страхування тощо.

ISO 14090 може застосовуватися для всіх видів організацій, незалежно від наявності у них планів адаптації. Впровадження стандарту також дозволяє користувачам безпосередньо сприяти досягненню Цілі сталого розвитку Організації Об'єднаних Націй № 13 – Боротьба зі зміною клімату. Стандарт дозволяє організаціям оцінювати кліматичні впливи і готуватися до них. Документ також допомагає виявляти потенційні можливості для максимального використання ресурсів та залучення нових джерел доходів.

Першочерговим кроком для ефективної адаптації до зміни клімату є чітке розуміння очікуваних наслідків, уразливостей і ризиків, пов'язаних зі зміною клімату у короткостроковій, середньостроковій і довгостроковій перспективах для основних сфер життєдіяльності суспільства.

Правильне розуміння наслідків, уразливостей і ризиків дозволить особам, що приймають управлінські рішення, не лише вирішувати питання щодо першочерговості дій, але й зрозуміти, для яких сфер необхідно розробити відповідні заходи та програми. Для цього необхідно на національному рівні розробити і відпрацьовувати державну науково-дослідну програму з вивчення наслідків зміни клімату. Такі програми можуть бути короткотривалими, розрахованими на певний фіксований проміжок часу, або ж бути постійно діючими. Деякі європейські держави, наприклад Велика Британія та Фінляндія, вже започаткували такі програми.

Так, у 1997 р. Велика Британія започаткувала Програму щодо кліматичних впливів (*UK Climate Impacts Programme, UKCIP*) 55. Мета цієї програми полягає в координації наукових досліджень і визначенні, яким чином зміна клімату вплине на країну в короткостроковій, середньостроковій і довгостроковій перспективах. З моменту свого створення, крім вивчення наслідків і надання консультацій уряду, Програма також допомагає громадам, підприємствам і приватним особам у плануванні та впровадженні стратегій адаптації. У 2004 р. уряд Фінляндії започаткував національну дослідну програму «Аналіз адаптаційного потенціалу довкілля та суспільства до зміни клімату у Фінляндії» (*Assessing the adaptive capacity of the Finnish environment and society under a changing climate, FINADAPT*). Ця програма, що координується Міністерством навколишнього середовища Фінляндії, виконується 11 інституціями, до яких належать університети, державні структури (гідрометеорологічні, лісового господарства, охорони довкілля) та науково-дослідні центри, що вивчають, як краще адаптуватися до потенційних наслідків зміни клімату. Основою для проведених досліджень стали огляди літератури, взаємодія із зацікавленими сторонами, семінари, цільові дослідження за конкретними темами: кліматичні дані та сценарії, біорізноманіття, лісове господарство, сільське господарство, водні ресурси, здоров'я людини, транспорт, будівництво, енергетична інфраструктура, туризм і відпочинок, соціально-економічне підготовче дослідження, міське планування. Для продовження програми FINADAPT Фінляндія розпочала реалізацію п'ятирічної дослідної програми з адаптації до зміни клімату (*Climate Change Adaptation Research Programme*). У період між 2006 і 2010 роками здійснено 30 науково-дослідних проектів, що розглядали питання подальшої адаптації в усіх галузях. Програму координувала Національна група з питань адаптації до зміни клімату, до якої входили представники різних міністерств, науково-дослідних інститутів, фінансисти та представники регіонів.

Загальні підходи

Незалежно від адміністративного рівня ієрархії існує загальний підхід, якого необхідно дотримуватися у процесі адаптації до зміни клімату. Першим кроком є оцінка й аналіз нинішніх і майбутніх наслідків, уразливостей та ризиків, що може бути проведена із залученням науково-дослідних установ, а також консорціумів державних і громадських організацій. Наступним етапом є ознайомлення відповідних органів, установ і суб'єктів з уразливостями та ризиками. Третій етап полягає у перегляді існуючої політики та процедур, що можуть розв'язати проблеми кліматичних впливів. Необхідно, щоб цей процес відбувався як у міністерствах, так і на інших адміністративних рівнях. На четвертому етапі проводиться аналіз тих галузей, де саме необхідні програми дій. П'ятим кроком є визначення нової політики та процедур, що проводяться за участю всіх зацікавлених сторін, і визначається перелік необхідних заходів, їхня вартість і доцільність. Подальшими кроками є реалізація обраної політики та її постійний моніторинг, оцінка та уточнення.

Загальна мета політик з адаптації полягає у зменшенні вразливості до наслідків зміни клімату. Вони розробляються на основі оцінки вразливостей до зміни клімату та національних стратегій адаптації. З огляду на місцеві особливості і високу різноманітність наслідків зміни клімату, заходи політики з адаптації розробляються, як правило, з урахуванням особливостей конкретної країни і галузі, при цьому сільське господарство є однією з ключових галузей, на які спрямовані політики з адаптації до зміни клімату.

У п'ятій оціночній доповіді МГЕЗК визначає адаптацію до зміни клімату як перехід від етапу інформування до створення реальних стратегій і планів. Національні уряди координують заходи з адаптації на регіональному і місцевому рівнях шляхом надання інформації і забезпечення політичних механізмів, створення законодавчої бази, вжиття заходів з метою захисту уразливих груп населення і, в деяких випадках, надання фінансової підтримки органам влади інших рівнів. МГЕЗК визначає стратегії адаптації як загальний план дій щодо вирішення проблеми наслідків зміни клімату, включаючи

мінливість клімату й екстремальні кліматичні явища, що охоплюють комплекс політик і заходів,

Загальна мета яких полягає у зменшенні вразливості до наслідків зміни клімату.

Політика з адаптації визначається як діяльність та рішення, що приймаються державними і приватними зацікавленими особами на різних рівнях управління, що цілеспрямовано враховують наслідки зміни клімату та мають на меті суттєво вплинути на зацікавлені групи, сектори та географічні території, вразливі до зміни клімату.

На сьогодні існують чотири типи заходів з адаптації до зміни клімату, що активно впроваджуються в багатьох країнах світу.

Заходи, спрямовані на зміцнення адаптаційного потенціалу. Відповідно до визначень Міжурядової групи експертів з питань зміни клімату, адаптаційний потенціал відображає здатність системи пристосовуватися до зміни клімату (мінливості клімату та надзвичайних погодних явищ) з метою зменшення потенційних збитків, використання нових можливостей та подолання негативних наслідків. В такому випадку це заходи, спрямовані на усвідомлення самого процесу адаптації та створення потенціалу для проведення заходів з адаптації. Такі заходи можуть бути реалізовані через рішення уряду, інформаційні кампанії чи наукові дослідження, що оцінюють існуючі ризики та загрози, а також інформують про певні вразливості до зміни клімату.

Зокрема це може бути оцінка вразливостей та ризиків, дослідження наслідків зміни клімату, аналіз витрат і вигід, картування повеней, розроблення планів дій у випадках стихійних лих тощо. Загальною метою таких заходів є поширення інформації для підвищення рівня обізнаності та подальшого сприяння заходам, адже зі збільшенням адаптаційного потенціалу процес адаптації буде більш ефективним.

Заходи, спрямовані на зниження ризику та ступеня чутливості до наслідків зміни клімату. Заходи цього типу зазвичай розглядаються як класичні відповіді у процесі адаптації. Вони застосовуються для зниження ризику

ушкоджень та руйнувань, а також для зниження ступеня чутливості людей, майна та природних ресурсів до дії довгострокової зміни клімату. Ці заходи носять підготовчий характер і здебільшого спрямовані на зменшення масштабу негативних наслідків у різних галузях економіки на всіх адміністративних рівнях. Прикладами таких заходів може бути будівництво спеціальних стін для захисту від довгострокового підняття рівня моря, системи раннього оповіщення про надзвичайні ситуації, ухвалення нових будівельних норм і правил для захисту будівель від екстремальних погодних умов, використання нових сортів сільськогосподарських культур, стійкіших до температурних коливань і нестачі води, тощо. Заходи, спрямовані на підвищення потенціалу для подолання надзвичайних ситуацій та стихійних лих (готовність до стихійних лих). Заходи такого типу тісно пов'язані зі зниженням ризику виникнення надзвичайних подій та їхнього впливу на людей, господарські об'єкти та довкілля в результаті цих подій (ураганів, періодів сильної спеки, повеней і пожеж). Вони відрізняються тим, що їхнім завданням є конкретна відповідь на небезпечну подію та пом'якшення її негативних наслідків. При цьому розробка таких заходів відбувається задовго до настання події, що вимагає адекватної оцінки можливої загрози. В деяких випадках заходи цього типу можуть потребувати масштабного залучення людських і фінансових ресурсів, відпрацьовуватися на всіх ієрархічних рівнях. Прикладами таких заходів можуть бути виділення коштів для подолання наслідків надзвичайних ситуацій, створення «місць для охолодження» під час сильної спеки, швидке залучення спеціальних засобів для розчищення доріг від завалів.

Заходи, спрямовані на отримання переваг від зміни кліматичних умов. В деяких випадках наслідки зміни клімату можуть бути не лише негативними, але й певним чином забезпечувати переваги і навіть вигоди. Тому необхідно розробити такі заходи, що допоможуть країні або певній галузі дістати вигоду від зміни кліматичних умов. Наприклад, у сільському господарстві це можуть бути інвестиції у різні види товарних культур для внутрішнього споживання або експорту. У галузях будівництва та енергетики це може бути встановлення

сонячних панелей на будинках, використання енергоефективних конструкцій будинків. Для формування програми дій щодо пом'якшення наслідків стихійних лих чи отримання вигоди від зміни кліматичних умов необхідно оцінювати потенційні наслідки, уразливості та ризики на регіональному та загальнодержавному рівнях. В цілому це дозволить збільшити адаптаційний потенціал та забезпечити його подальший розвиток з урахуванням ґрунтовних наукових досліджень щодо тенденцій зміни клімату та їх подальшого впровадження в ефективну державну політику у цій сфері. Загалом міжнародний досвід адаптації до зміни клімату свідчить про можливість його застосування в Україні за такими принципами:

- започаткування та спільна робота у партнерстві, що передбачає залучення громадськості, забезпечення її поінформованості;
- розуміння наявних ризиків та їх граничних значень, а також пов'язаних з ними невизначеностей;
- формування цілей і завдань з адаптації до зміни клімату перед виконанням запланованих заходів;
- застосування збалансованого підходу, що передбачає оцінку заходів адаптації у контексті загальної ефективності та соціально-економічних цілей розвитку держави, до яких належать розв'язання обумовлених зміною клімату проблем;
- зосередження на завданнях, що стосуються першочергових кліматичних проблем, визначення основних ризиків і можливостей їх зниження;
- аналіз і обґрунтування оптимальних варіантів з найменшими втратами з погляду економічної ефективності, доцільності та мультиплікації можливих переваг;
- уникнення дій, що обмежують варіанти для майбутньої адаптації, або знижують ефективність заходів з адаптації в інших галузях;
- регулярний перегляд стратегії адаптації та заходів відповідно до

сучасних умов.

Загальнонаціональний рівень

В процесі адаптації кожна галузь може керуватися своїми власними інтересами та можливостями, що можуть суперечити одне одному, прикладом чого є протиріччя між нарощуванням сільськогосподарського виробництва та необхідністю захисту навколишнього середовища. З метою уникнення протиріч, що можуть виникнути в процесі адаптації між різними сферами життєдіяльності держави, необхідно, щоб уряд відігравав провідну роль у здійсненні заходів з адаптації, визначенні пріоритетів і розробленні скоординованого міжгалузевого підходу. Такий підхід використаний як в офіційних документах Європейського Союзу з адаптації до зміни клімату, зокрема White paper - Adapting to climate change: towards a European framework for action⁶⁰, так і в чинних національних стратегіях з адаптації.

Ще одним вагомим чинником для управління процесом адаптації на національному рівні є неоднорідний вплив глобальної зміни клімату на різні регіони країни. Соціально-економічні пріоритети розвитку в кожному регіоні можуть бути різними і певною мірою суперечити пріоритетам сусідніх, що може негативно впливати на рішення регіональних органів влади щодо заходів з адаптації. В таких умовах без налагодження дієвої координації між регіонами, в тому числі в питаннях фінансування, результатом заходів в одних регіонах країни можуть бути негативні наслідки для інших регіонів. На загальнонаціональному рівні необхідні узгоджені дії з координації процесу адаптації для нейтралізації негативних наслідків зміни клімату, навіть якщо ці наслідки матимуть локальний масштаб. Одним з перших кроків на національному рівні має стати розробка національної стратегії адаптації. У багатьох європейських державах уже розроблено плани з адаптації, які є дорожньою картою реалізації такої стратегії. Також стратегія має допомогти зосередити увагу на проблемах у процесі адаптації. Необхідно встановити рівень компетенції та визначити пріоритети як для державних структур, так і для неурядових організацій. Системним керівництвом для розроблення

національних стратегій адаптації є документ ООН «Політика адаптації до зміни клімату» (*Adaptation Policy Frameworks for Climate Change*) 61. Національне законодавство також може стати об'єктом адаптації окремо від національної стратегії, або як доповнення до неї.

Так, у 2008 р. Велика Британія прийняла Закон про зміну клімату, де крім юридичного закріплення обов'язкових дій щодо скорочення викидів вуглекислого газу, одним із перших у світі було закладено законодавчу базу щодо діяльності з адаптації до зміни клімату. Міністерство навколишнього середовища, продовольства і сільського господарства реалізує Програму «Адаптація до зміни клімату» (*Adapting to Climate Change Programme*), що передбачає створення в усій країні процедури оцінки ризиків від зміни клімату (зокрема, аналіз витрат і переваг). Кожні п'ять років Програма переглядається та уточнюється, а кожні два роки хід виконання Програми розглядатиметься у Парламенті. Закон надає Міністерству повноваження вимагати оцінки ризику від зміни клімату та відповідей на ці ризики від державних відомств, місцевих органів влади та компаній.

Також закон передбачає створення Підкомісії з питань адаптації, що є частиною Комісії з питань зміни клімату. Підкомісія з питань адаптації є незалежним консультативним органом уряду, що складається з представників університетів і галузевих експертів, чия робота полягає у наданні рекомендацій, аналізу, інформації та консультацій з питань проведення діяльності з адаптації.

На національному рівні можуть бути створені й інші комісії у вигляді міжвідомчих робочих груп. Водночас, від усіх міністерств можуть вимагати розроблення своїх власних планів і стратегій адаптації для визначення того, яким чином зміна клімату вплине на їхню галузь. Також вкрай важливим є періодичний перегляд чинної програми дій та заходів, що можна було б і надалі використовувати для подолання наслідків зміни клімату, а також розробка нових програм дій.

Для того щоб реалізувати стратегію адаптації, наприклад, у Португалії було створено низку організацій, зокрема Міжвідомчу комісію з питань зміни

клімату, галузеві робочі групи за ключовими секторами, куди залучені представники державних структур і неурядових організацій усіх рівнів (від місцевого до національного), наукову групу для підтримки роботи галузевих груп і загальну координаційну групу. Загальною метою та основними компетенціями координаційної групи, зокрема, є:

- координація та контроль роботи галузевих груп і узагальнення досягнутих ними результатів;
- розроблення конкретних заходів у галузі інформації та знань, обізнаності й інформування та міжнародного співробітництва;
- контроль за реалізацією стратегії адаптації та звітність про досягнуті успіхи;
- підготовка пропозицій для періодичного перегляду стратегії адаптації.

Регіональний рівень

Регіони також відіграють важливу роль у загальній структурі адаптації до зміни клімату в державі, тому необхідно розробляти стратегії адаптації на регіональному рівні. При цьому одним з найважливіших аспектів процесу адаптації на регіональному рівні, як і на національному, є залучення й участь усіх зацікавлених сторін у процесі адаптації. Досить часто управлінські рішення на нижчих рівнях державної ієрархії розглядаються як дещо таке, що силоміць нав'язане зверху національними урядами. Тому підвищення обізнаності й інформування щодо наслідків, ступеня вразливості та ризиків зміни клімату також повинні відбуватися на регіональному рівні серед державних структур, природоохоронних відомств, місцевих громад, приватних підприємств, профспілок і неурядових організацій. Залучення їх до загального процесу значною мірою допоможе визначити оптимальні варіанти адаптації та реалізувати їх.

На сьогодні Велика Британія має одну з найбільш розвинених інституційних структур для адаптації. Кожен регіон Англії, Шотландії, Уельсу та Північної Ірландії має регіональне партнерство з питань зміни клімату. Ці структури, що складаються з низки регіональних зацікавлених сторін

(державних, приватних і неурядових організацій) спільно працюють для оцінки, підготовки та реалізації проектів з адаптації у своїх регіонах. У 2005 р. Три регіони розробили «Контрольний список з питань адаптації» (Adaptation Checklist), що представляє собою документ, призначений для зайнятих у галузі будівництва, щоб допомогти їм провести заходи з адаптації.

Партнерства працюють у тісній співпраці з регіональними та наглядовими радами й об'єднані між собою по всій країні через мережу «Клімат Великої Британії», яку підтримує UKCIP. Їх частково фінансує Міністерство навколишнього середовища, продовольства та сільського господарства. Крім того, 2008 року була створена Місцева та регіональна партнерська рада з питань адаптації для координації діяльності з адаптації на місцевому та регіональному рівнях. Цей орган складається з різних місцевих, регіональних і національних органів влади, що працюють для налагодження взаємодії між різними установами та надають практичні рекомендації.

Розділ II ПОТЕНЦІАЛ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ НОРВЕГІЇ В КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМИ ЗМІНИ КЛІМАТУ У СВІТІ

2.1. Державна політика Норвегії у сфері зміни клімату

Зміна клімату потребує міжнародної реакції. Глобальне потепління внаслідок антропогенних викидів парникових газів є найбільшою проблемою, з якою сьогодні стикається світова спільнота. Для вирішення цієї проблеми потрібна міжнародна відповідь. Тому уряд буде працювати над амбітною міжнародною кліматичною угодою, яка охоплюватиме якомога більше країн. Узгоджені міжнародні зусилля щодо скорочення викидів парникових газів з часом підвищать ціни на викиди. Очікуване зростання цін на вуглець негайно вплине на інвестиційні рішення бізнес-сектора. Тому важливо, щоб створити довіру до широких міжнародних зусиль щодо скорочення викидів парникових газів. Політичні рішення також мають ґрунтуватися на припущенні, що ціни на вуглець зростуть.

Потрібні нові та кращі міжнародні кліматичні угоди. Норвегія відіграє активну роль у досягненні ефективних міжнародних угод з тих пір, як зміни клімату вперше були включені в міжнародний політичний порядок денний. Уряд має намір продовжувати цю активну роль і в наступні роки. Норвегія вважає Рамкову конвенцію ООН про зміну клімату (РКЗК ООН) ключовою основи міжнародного співробітництва щодо зміни клімату. Це є основою для Кіотського протоколу, а також має стати основою будь-якої глобальної кліматичної угоди в майбутньому. Уряд вважає важливим використовувати довгострокову ціль як основу для майбутніх зобов'язань щодо викидів, і тому встановив ціль, що середнє підвищення глобальної температури має бути обмежене не більш ніж на 2°C вище доіндустріального рівня. Для досягнення цієї мети знадобиться високий рівень участі в майбутньому режимі зміни клімату. Нинішні зобов'язання щодо викидів згідно з Кіотським протоколом поширюються лише на близько 30 % глобальних викидів парникових газів, що аж ніяк не є достатнім для вирішення проблеми зміни

клімату. Тому, на думку уряду, важливо, щоб нам вдалося створити ширший, більш амбітний і обов'язковий глобальний режим зміни клімату.

Розвинені країни повинні взяти на себе відповідальність за скорочення викидів, але в довгостроковій перспективі всі країни, які генерують великі обсяги викидів, повинні зіграти свою роль, якщо ми хочемо досягти необхідного глобального скорочення викидів.

Довгостроковою метою має бути встановлення глобальної ціни на викиди парникових газів, і одним із способів досягнення цього є розробка більш глобальної системи торгівлі викидами. Міжнародна система також дасть можливість іншим країнам, окрім Норвегії, стати кліматично нейтральними до 2050 року. Країни, які мають зобов'язання щодо викидів згідно з Кіотським протоколом, погодилися на обмеження викидів на загальну суму близько 11 мільярдів тонн на рік у період 2008–2012 років. Загальне обмеження обсягу викидів у поєднанні з обов'язком здавати квоти на викиди становить основу схеми торгівлі викидами. Початковий розподіл квот на викиди між країнами, які беруть участь у схемі торгівлі викидами, не впливає на загальний ефект цієї схеми. Важливою є загальна кількість надбавок. Однак розподіл надбавок діє як потужний механізм розподілу доходів між країнами. Надбавки слід розподіляти на основі принципу спільної, але диференційованої відповідальності. Відповідно до того ж принципу, вимога про здачу квот, що відповідають власним викидам країни, має застосовуватися до всіх сторін схеми. Уряд вирішив, що Норвегія візьме на себе зобов'язання скоротити глобальні викиди парникових газів на еквівалент 100 % своїх власних викидів до 2050 року. Якщо інші розвинуті країни наслідуватимуть цьому прикладу, це дозволить покрити частину або всі витрати, понесені країнами, де дохід на душу населення нижчий, якщо вони приймають зобов'язання щодо викидів за новою угодою. Загальне виділення встановлених сум згідно з Кіотським протоколом є занадто щедрим. Міжнародний режим зміни клімату повинен встановити достатньо високу ціну на вуглець, щоб клімат автоматично став фактором у повсякденних рішеннях, які приймаються фірмами, окремими особами та

державним сектором. Якщо всі країни, які мають зобов'язання за Кіотським протоколом, наслідуватимуть приклад Норвегії та добровільно посилять ці зобов'язання на 10 процентних пунктів, це призведе до підвищення ціни на надбавки протягом першого періоду зобов'язань. Статус переговорів у рамках Конвенції про зміну клімату РКЗК ООН встановлює принцип, згідно з яким розвинені країни повинні взяти на себе провідну роль у боротьбі зі зміною клімату та його несприятливими наслідками.

Світові моделі виробництва та споживання повинні бути змінені, і розвинені країни несуть особливу відповідальність за те, щоб лідирувати. Проте очікується, що як на душу населення, так і загальні викиди в країнах, що розвиваються, значно зростуть. Більшість очікуваного зростання викидів парникових газів буде в країнах, що не входять до ОЕСР. У довгостроковій перспективі важливі країни, що розвиваються, також повинні будуть взяти на себе зобов'язання щодо викидів, якщо ми хочемо досягти довгострокових цілей РКЗК ООН. У рамках РКЗК ООН та Кіотського протоколу триває кілька перспективних процесів, включаючи переговори щодо нових зобов'язань щодо викидів для розвинених країн відповідно до Протоколу на період після 2012 року. Протокол визначає зобов'язання щодо викидів на період 2008–12 років для партії розвинених країн. США та Австралія не ратифікували Протокол. Відповідно до положень Протоколу, переговори щодо зобов'язань на наступні періоди були розпочаті на першій зустрічі сторін у Монреалі в грудні 2005 року. По-перше, ці переговори стосуються лише країн, які взяли на себе зобов'язання на перший період. Однак інші країни також можуть взяти на себе зобов'язання щодо другого періоду в ході цих переговорів. Такі зобов'язання стають обов'язковими після ратифікації, яка необхідна для всіх змін. Поки що немає нічого, що свідчить про те, що якісь нові країни мають намір взяти на себе зобов'язання за допомогою цих переговорів.

Конференція Сторін Конвенції в Монреалі в грудні 2005 р. погодила брати участь у діалозі для обміну досвідом та аналізу стратегічних підходів для довгострокових спільних дій для вирішення проблеми зміни клімату. Оскільки

діалог налагоджено відповідно до Конвенції, він відкритий для всіх сторін. Він передбачає проведення чотирьох семінарів протягом дворічного періоду, а остаточний звіт буде представлено на Конференції Сторін на Балі в грудні 2007 року. Рішення про встановлення діалогу чітко дає зрозуміти, що воно не почне жодних переговорів, які призведуть до нові зобов'язання. Однак має бути можливість використовувати остаточний звіт про діалог як основу для подальшої роботи з розробки нової зміни клімату.

На міжнародні переговори щодо довгострокового скорочення викидів парникових газів сильно вплинуло небажання нинішньої адміністрації США брати участь. Поки що не вдалося залучити до переговорів і великі країни, що розвиваються. Особливо важко переконати ці країни взяти участь у переговорах щодо майбутніх зобов'язань щодо викидів, поки США не залучені. Тому найважливіше завдання сьогодні – переконати необхідні сторони сісти за стіл переговорів. Уряд використовує низку каналів, щоб сприяти цьому, зокрема двосторонні контакти та співробітництво та багатосторонні форуми. Сигнали із зустрічі G8 + 5 на саміті в Хайлігендамі в червні 2007 року полягали в тому, що США та провідні країни, що розвиваються, позитивно реагують на ідею переговорів щодо майбутнього режиму зміни клімату в рамках РКЗК ООН, що може полегшити проведення переговорів. у процесі. На думку Норвегії, Кіотський протокол забезпечує хорошу основу для продовження співпраці. Особливо важливо буде зберегти ключові елементи Протоколу, такі як диференційовані зобов'язання щодо викидів, включити всі парникові гази, а також продовжити використання гнучких механізмів, таких як торгівля викидами та проектна діяльність. Іншим важливим моментом є те, що має бути можливим використання вже створеної інституційної бази як основи для майбутнього міжнародного співробітництва. Норвегія готова розглянути різні моделі, які відкриють шлях для більш обов'язкової участі країн, що розвиваються, і водночас забезпечать скорочення викидів, а також додадуть необхідну гнучкість і позитивні стимули. Однак у довгостроковій перспективі ми повинні прагнути до глобальної ціни на парникові гази. Одним із способів

досягнення цього є розробка більш глобальної системи торгівлі викидами. Це означає, що в довгостроковій перспективі всі країни повинні взяти на себе зобов'язання щодо викидів. У той же час розвинені країни повинні бути готові допомагати країнам, що розвиваються, у обмеженні викидів, розвитку технологій та адаптації до зміни клімату.

Сучасні міжсекторні інструменти кліматичної політики в Норвегії

Уряд вважає важливим продовжити використання інструментів політики, які забезпечать впровадження економічно ефективних заходів у різних галузях. Норвезька схема торгівлі викидами та податки на викиди є міжгалузевими інструментами, які були запроваджені спеціально для зменшення викидів парникових газів. Закон про контроль забруднення також є міжгалузевим і в принципі стосується викидів парникових газів, як обговорювалося далі. Як податки, так і торгівля викидами встановлюють ціну на діяльність і продукти, які генерують викиди парникових газів. Такі інструменти стимулюють виробників і споживачів зменшувати викиди та стимулюють розвиток екологічно безпечних технологій. Наразі існують три норвезьких податки, які прямо пов'язані з викидами парникових газів: податок на CO₂, податок на імпорт хімічних речовин, що містять гідрофторуглеводні (ГФУ) та перфторуглеводні (ПФУ), та податок на остаточне видалення відходів. У розділі 6 представлено інструменти політики, що стосуються клімату, які націлені на конкретні сектори. Схема торгівлі викидами

Схема торгівлі викидами є одним з найважливіших інструментів політики для забезпечення виконання Норвегією своїх зобов'язань у Кіотському протоколі. Норвегія має 25 травня цього року Уряд представив пропозицію щодо схеми торгівлі викидами на період 2008–2012 рр. Закон про торгівлю викидами газу). Уряд вирішив, що за певних умов Директива про торгівлю викидами має бути включена в Угоду про ЄЕЗ, і тому припускає, що Норвегія буде інтегрована в схему торгівлі викидами ЄС у період 2008–2012 років. Внутрішня схема Норвегії організована відповідно до Директиви про торгівлю викидами.

Схема буде застосовуватися до більш ніж утричі більшого обсягу викидів, який вона охоплює в період 2005–2007 рр., і охоплюватиме понад 40 % внутрішніх викидів. Це пов'язано з тим, що нафтогазова промисловість та ті установки потужністю понад 20 МВт, які наразі сплачують податок на CO₂ (целюлозно-паперові, спалювання тощо), будуть включені до системи. Схема торгівлі внутрішніми викидами вже охоплює установки для спалювання потужністю понад 20 МВт (наприклад, газові електростанції), нафтопереробні заводи та мінеральну промисловість (включаючи виробництво цементу та ім.). З часом уряд хотів би бачити схему торгівлі викидами з якомога широким охопленням, включаючи якомога більше секторів і країн. Тому уряд розглядає можливість включення установок, для яких участь у схемі торгівлі викидами не є обов'язковою в ЄС. Уряд вважає важливим, щоб забруднювачі несли відповідальність за реальну вартість забруднення, яке вони створюють. Тому принцип «забруднювач платить» також має вирішальне значення для розвитку норвезької схеми торгівлі викидами. Уряд вирішив, що більшість дозволів на викиди, які необхідні норвезьким установкам, необхідно купувати на відкритому ринку. Уряд не має наміру видавати офшорному сектору будь-які пільги безкоштовно. Для наземних галузей квоти будуть розподілятися безкоштовно на основі середніх викидів за базові роки 1998–2001. Загальна кількість квотів, що виділяються безкоштовно, має відповідати 92 % середніх викидів за базові роки. Установки отримають виділення, що відповідають 100 % їхніх технологічних викидів та 87 % їхніх викидів від використання енергії. Очікується, що загалом квоти, що надаються безкоштовно, будуть відповідати 25 % кількості, необхідної для всіх установок, які охоплюються схемою торгівлі викидами. Крім того, буде виділено резерв для нових газових електростанцій, які працюють на основі технології CCS, і для ліцензованих високоефективних теплоелектростанцій.

2.2 Зміна клімату в норвежському секторі Арктики – наслідки для життя на півночі.

Зміни клімату вплинуть як на екосистеми, так і населення північних регіонів. Нижче наведено короткий виклад одинадцяти основних висновків проекту NorACIA (Norwegian Arctic Climate Impact Assessment/«Оцінка наслідків зміни клімату в норвежському секторі Арктики») стосовно Свальбарда, північної Норвегії та прилеглих морських акваторій. Прогноз зміни майбутнього клімату виконано з допомогою модельних розрахунків. Однак механізмів, що впливають на клімат, так багато, і вони настільки складні, що нам ніколи не вдасться докладно і достатньо правильно розрахувати кожен дію, яка викликає зміни клімату. Невизначеність, яка існуватиме завжди, не повинна означати, що нам слід утриматися від зниження емісії парникових газів та підготовки до змін клімату та їх наслідків. Тому в цьому звіті наведено опис можливих майбутніх подій і ймовірних наслідків на найближчі 90 років, заснований на знаннях, які ми маємо в даний час.

Висновок №1: У норвежському секторі Арктиці стане тепліше і більше волого, але ці зміни будуть розподілені нерівномірно. До кінця цього століття середньорічна температура повітря на північний схід від Свальбарда може підвищитися на 8°C. У материковій частині Норвегії очікуване підвищення температури становитиме 2.5–3.5°C – потепління буде мінімальним на узбережжі та максимальним на Фіннмаркському плато (Finnmarksvidda). Підвищення температури спостерігатиметься у всі сезони року, але, мабуть, воно буде максимальним восени та взимку і більшим на суші, ніж на морі.

У всьому регіоні очікується зростання кількості опадів у всі сезони, але найбільше восени та взимку. Однак це зростання значно варіюватиме в різних частинах регіону. До кінця цього століття може значно скоротитися сніжний період – на два місяці на узбережжі північної Норвегії та на місяць на Фіннмаркському плато.

Може зрости частота екстремальних погодних явищ у вигляді сильних вітрів та великої кількості опадів.

Танення багаторічномерзлих ґрунтів відбувається з більшою швидкістю, ніж оцінювалося раніше, і за останні десять років ця тенденція посилилася. Загалом очікується, що поступове танення вічної мерзлоти продовжиться, але зростання повторюваності дуже високих температур може спричинити більшу нерівномірність у її деградації.

Висновок №2: Механізми зворотного зв'язку посилюють глобальні зміни клімату

Поверхня льоду та снігу біла, і тому вона більше відображає сонячної радіації, що протидіє потеплінню. Підвищення температури призводить до танення льодів та скорочення снігового періоду, що, у свою чергу, сприяє зростанню швидкості потепління. Процеси танення посилюються при відкладенні сажі на лід та сніг. На ринку існують технології, які можуть зменшити викиди сажі при виробництві енергії, у промисловості та на транспорті, і це може уповільнити зміни клімату в короткостроковій перспективі.

Хмари впливають на кліматичну систему Арктики, яка недостатньо вивчена нині. Немає достовірних оцінок майбутнього хмарного покриву в Арктиці.

Оцінки наслідків зміни клімату на океанські течії та атмосферні системи недостатньо відомі, і необхідні додаткові дослідження для розуміння того, як зміняться ці основні процеси глобальної кліматичної системи.

Висновок №3: Зміни клімату роблять Арктику більш уразливою для забруднюючих речовин та ультрафіолетового випромінювання. Кількість деяких забруднюючих речовин у норвезькому секторі Арктики зростає, незважаючи на значне скорочення їх викидів у світі, і це може бути однією з причин зміни кліматичної системи.

Перенесення забруднюючих речовин у норвезький сектор Арктики повітрям і океанськими течіями та його подальше відкладення може збільшитися залежно від цього, як змінюватимуться механізми перенесення разом із кліматом.

Забруднюючі речовини, що містяться у зв'язаному вигляді, наприклад, у багаторічномерзлих ґрунтах, льодовиках та морських льодах, можуть звільнитися, що призведе до підвищення їх концентрації в арктичних річках, фіордах та озерах. Зміни клімату в нижчих широтах можуть призвести до збільшення кількості лісових пожеж, що може збільшити перенесення повітря забруднюючих речовин у Арктику.

Тварини, які вже перебувають в умовах стресу, викликаного змінами клімату, такими як втрата льодового покриву, або голоду, стануть більш уразливими для забруднюючих речовин.

Арктичні організми чутливі до ультрафіолетового випромінювання. Нині вже немає викидів великих обсягів газів, викликають виснаження озонового шару, й у 2003-2004 гг. вперше було зареєстровано зниження концентрації важливих озоноруйнівних газів над Свальбардом. Однак повернення озонового шару до рівня 1980 р. очікується не раніше 2050-2070 років.

Висновок №4: Площа морських льодів зменшується, загрожуючи залежним від льоду видам • Недавні дослідження вказують на те, що площа розповсюдження морських льодів зменшується швидше, ніж передбачалося моделями, взятими за основу в проекті ACIA (Arctic Climate Impact Assessment – «Оцінка наслідків зміни льоду» на Арктику») та четвертій оціночній доповіді МГЕЗК.

Відсутність морського льоду сама по собі веде до більш швидкого потепління внаслідок дії механізмів зворотного зв'язку, пов'язаних з сонячною радіацією, що приходить.

З початку супутникових вимірів в 1979 р. спостерігається тенденція скорочення площі поширення морських льодів, яка останні три роки перебуває в історичному мінімумі.

У Баренцевому морі та в Арктиці, загалом, стає дедалі менше товстих багаторічних льодів. Це посилює танення, оскільки тонкий однорічний лід тоне швидше.

Танення морських льодів може призвести до втрати біорізноманіття. Деякі види сильно залежать від морських льодів. Як приклад можна навести льодові водорості, що ростуть під льодом і в льоду, тюленів, яким потрібен лід для народження потомства, білих ведмедів, які харчуються тюленими, і деякі види морських птахів, більшість життєвого циклу яких пов'язана з льодом.

Висновок №5: Океан стає теплішим, і екосистеми змінюються. Підвищення температури морської води може призвести до збільшення фіто- та зоопланктону, але немає гарантії, що риби та інші істоти зможуть отримати вигоду з цього додаткового джерела живлення.

Завдяки постійному зростанню температури води в океані більша кількість теплолюбних видів може поширитися в арктичні регіони і витіснити деякі види, що там живуть.

Calanus finmarchicus є вкрай важливим видом для полярних морських екосистем, і підвищення температури води загрожує небезпекою його витіснення південнішими видами, які є менш поживними джерелами корму для риб. Так само *Calanus finmarchicus* може замінити жирніші арктичні види зоопланктону у північних районах і стати менш поживною кормовою базою, зокрема й у арктичних видів риб.

Види риб, що мають промислову важливість, такі як тріска і мойва, можуть піти далі на північ і схід і в російські води.

Досі морські екосистеми еволюціонували під впливом природних коливань клімату і пристосовувалися до них, і, схоже, вони цілком здатні переносити ці коливання, якщо не відбудуться різкі зміни. Якщо зростання температури виходитиме за межі звичайних коливань клімату, невизначеність щодо реакції та толерантності екосистем зростатиме. Тим не менш, клімат є лише одним з кількох факторів, що впливають на екосистеми і визначають сумарні наслідки.

Висновок №6: Кислотність морської води підвищується, і корали можуть вимерти.

Очікується, що підвищення концентрації CO₂ в атмосфері призведе в найближчі 100 років до такого підвищення кислотності морської води, якого не було в попередні 20 мільйонів років.

Хімічний склад води в океані змінюється, що ускладнює продукування карбонату організмами з вапняним кістяком, таким як корали.

Коралові рифи в норвезьких водах ростуть на глибинах, на яких хімічний склад води до кінця цього століття може досягти критичних значень.

Очікується, що через окислення морської води організми з вапняним панциром будуть змушені змінити житла, або їх ареал значно скоротиться.

У глобальному масштабі арктичні моря є найбільш чутливими до таких змін.

Висновок №7: Зона лісів поширюється на північ і на більші висоти у горах.

Очікується поширення березових і хвойних лісів на північ і великі висоти на непокритих лісом горах і піднесених плато. Зростання продуктивності рослин та тривалість літнього сезону може призвести до зростання популяцій трав'янистих видів.

Повторюваність поширення шкідників на лісові масиви та ліси може зрости.

Очікується, що тварини страждатимуть від частішого поширення паразитів.

Таке явище, як «лемінгові роки», може припинитися, і істоти, які харчуються дрібними гризунами, такі як пелі та полярні сови, можуть вимерти на півночі Норвегії.

Висновок №8: Прісноводні екосистеми вразливі до змін клімату • Очікувані зміни клімату будуть викликати різні види наслідків на річках та озерах частково за допомогою зміни температури води, на багаторічномерзлих ґрунтах навколо озер, на товщину льоду протягом зими, на склад снігу та шари льоду, тривалість льодового покриву, надходження поживних речовин із суші та можливих впливів льодовиків та паводків. Все це сприятиме зниженню стійкості прісноводних екосистем.

Зміни клімату можуть обмежити можливості міграції арктичного гольця у районі Свальбарда.

М'якший клімат у прибережних районах північної Норвегії може призвести до скорочення термінів льодового покриття на річках та зростання випадків загибелі молоді лосося. Однак підвищення температури води в річках у літній період може призвести до більш активного зростання і таким чином підвищити продуктивність лосося в річках.

Підвищення температури морської води відкриває шлях для міграції нових видів вгору за течією річок, наприклад, колюшки на Свальбарді.

Висновок №9: Інфраструктура на півночі перебуває під загрозою • Зрозуміло, що вплив зміни клімату на транспортний сектор матиме в основному негативний характер; зросте небезпека сходження лавин і паводків та виникнуть проблеми із забезпеченням безперебійного руху.

Паводки, збільшення кількості опадів та більш екстремальна погода впливають на комунальні мережі, такі як водопровід, каналізація, та будівлі.

Відсутність льоду в Північному Льодовитому океані в літній період відкриває можливості для нових маршрутів морських перевезень, очікується збільшення кількості суден у районі Свальбард і уздовж узбережжя Норвегії.

Нещодавні дослідження наводять на думку, що можна очікувати більшого підвищення рівня моря, ніж прогнозувалося в доповіді МГЕЗК у 2007 р. Це може призвести до підвищення рівня моря на півночі Норвегії від 40 до 95 см (з поправкою на підняття суші) до кінця століття, що може зробити інфраструктуру на узбережжі більш схильної до амортизації та руйнування, особливо під час штормових нагонів.

Висновок №10: У природних галузей з'являються нові можливості та проблеми

За умови адаптації до нових умов, сільське господарство на півночі Норвегії, ймовірно, зуміє отримати вигоду від змін клімату, якщо, наприклад, з'явиться можливість проводити сіножаті двічі за літо замість одного.

В даний час кліматичні умови в північних районах сприяють органічному рослинництву, але зростання температури повітря та вологості може підвищити ймовірність захворювань та поширення паразитів.

Очікується скорочення площі території придатних для випасу оленів у міру зсуву верхньої межі зростання лісів на північ і з висотою в горах, і це, серед багатьох інших факторів може призвести до зростання конфлікту інтересів у сфері землекористування. Крім цього при коливаннях температури близько нуля олені можуть не зможуть добувати собі їжу через зледеніння, а підвищення літніх температур принесе додаткові проблеми через хвороби і поширення паразитів. Внаслідок зміни клімату постраждає як сама ця галузь, так і саамська культура, пов'язана з оленярством.

Рибній галузі доведеться адаптуватись до зміни ареалу рибних запасів. Деякі види, наприклад, скумбрія, можуть стати більш поширеними в цих водах. Підвищення температури морської води може принести користь аквакультури на півночі Норвегії, оскільки в теплішій воді (до певної межі) риба росте швидше. У південних районах Норвегії вода може бути занадто теплою, наприклад для лосося. Підвищення температури може також зробити рибу більш уразливою для хвороб та розповсюдження паразитів.

Висновок №11: Суспільство може і має адаптуватися Танення морських льодів в Арктиці відкриває можливості для нових видів комерційної діяльності та нових маршрутів перевезення вантажів. Виникне потреба у більшому регулюванні господарської діяльності у північних морях, підвищеній увазі до питань викиду забруднень та потенційних аварій, підвищеної готовності до надзвичайних ситуацій. Збільшення обсягу морських перевезень може призвести до додаткового навантаження на екосистеми та види вразливі до змін клімату.

Підвищення температури, підйом рівня моря, збільшення кількості опадів і викликана у зв'язку з цим підвищена небезпека сходження лавин і паводків означають, що об'єкти інфраструктури на півночі Норвегії, такі як автомобільні та залізничні, аеропорти, системи водопостачання та каналізації, лінії

електропередач, будівлі та споруди мають бути підготовлені до нових кліматичних умов.

За умови відповідної адаптації сільське господарство може успішно використовувати зміни клімату збільшення виробництва на півночі Норвегії.

Райони рибного промислу можуть зміститися з відходом риби на північ і схід, а нові види, можливо, стануть об'єктами промислового лову.

Раніше початок сніготанення вплине на звичні шляхи міграції оленів. Загальний вплив на оленярство може викликати зміни як у землекористуванні, так і в структурі оленячих стад.

Промисли саамів (оленярство, прибережне рибальство, сільське господарство) відіграють важливу роль як основа саамської культури. Сильний взаємозв'язок між промислами та культурою означає, що зміни клімату та їх наслідки матимуть значні стреси на культуру саамів, а їх адаптація буде особливо складною.

Рекомендації для осіб, які приймають рішення:

Важко приймати правильні рішення у ситуації, що характеризується рядом невизначених факторів. Однак ми знаємо, що клімат вже змінився, і ми багато знаємо про його зміни в майбутньому та можливих наслідках. Більше того, довготривалість інфраструктури та повільні зміни у структурі суспільства та зайнятості означають, що у багатьох областях необхідно діяти вже зараз, щоб бути готовими до очікуваних змін клімату.

У майбутньому робота, пов'язана із змінами клімату в норвезькому секторі Арктики, має враховувати, крім усього іншого, таке:

- Першим і найбільш важливим і серйозним фактором, що визначає зміни клімату в норвезькому секторі Арктики є емісія парникових газів в інших регіонах. В той же час фізичні наслідки зміни клімату в Арктиці впливають на всю планету. Забруднення, яке відбувається безпосередньо в Арктиці, наприклад, викиди сажі, може також впливати на клімат Арктики. Крім необхідності зниження світових джерел емісії, існує потреба звернути увагу на локальні джерела в сусідні регіони.

- Існує можливість зниження викидів сажі, як у регіоні, так і у світі загалом, та уповільнення зміни клімату у короткостроковій перспективі, але ці заходи не замінити потреби у значному зниженні глобальної емісії парникових газів з метою обмеження та запобігання довготривалим змінам клімату.
- Збільшення обсягу перевезень та економічної активності в Арктиці є практично здійсненим заходом адаптації до змін клімату, але це також може посилити зміну клімату, наприклад, внаслідок емісії парникових газів та викиду сажі.
- Необхідно забезпечити умови, за яких може правильно враховуватись зростання господарської діяльності в Арктиці, викликаний легшим доступом до регіону. Необхідно знижувати забруднення, викликане цією діяльністю, а також посилити моніторинг та підвищити готовність до непередбачених обставин для виключення великих екологічних катастроф, викликаних аваріями у прибережних районах та відкритому морі.
- Зміни клімату роблять Арктику більш уразливою як для відомих, так і для нових забруднюючих речовин. У зв'язку з цим існує зростаюча потреба здійснення моніторингу за впливом забруднюючих речовин. Нині у світі знижуються викиди відомих забруднюючих речовин, і постійно вводяться правила щодо нових забруднюючих речовин. Незважаючи на це приплив забруднюючих речовин в Арктику може зрости внаслідок зміни клімату. Необхідно розглянути суворіші правила, що регулюють глобальні емісії та викиди забруднюючих речовин, особливо тих регулювання яких нині є недостатнім.
- Необхідно забезпечити комплексний моніторинг трендів основних кліматичних параметрів, складу атмосфери та екосистем на півночі Норвегії, Свальбарді та в оточуючих морях. Без цього буде складно картирувати зміни клімату і зрозуміти їх наслідки.

- Слід переглянути природоохоронну політику з метою встановлення зв'язку між особливо природними територіями (ООПТ), що охороняються, що знаходяться на узбережжі, в долинах і в гірських районів. Такі непорушені ООПТ забезпечують легші шляхи розселення видів тварин, які мають адаптуватися до змін клімату.
- У деяких областях необхідно розпочати виконання завдань, пов'язаних адаптацією до змін клімату. Хоча ми не маємо детальних відомостей про те, як клімат буде змінюватись у майбутньому, у нас є досить хороша основа для початку адаптаційного планування у суспільстві. Адаптаційні заходи можуть розпочатися особливо швидко у тих областях, де ми добре знаємо, що наслідки можуть бути значними, якщо ми не почнемо реалізацію заходів уже зараз, наприклад, шляхом розвитку та модернізації інфраструктури. Адаптація не призводить до уповільнення змін клімату, але якщо не вводити контрзаходи,
- суспільство може мати справу з проблемами, які адаптація зможе вирішити.
- Танення вічної мерзлоти, збільшення кількості опадів, лавин, паводків та екстремальних погодних явищ чинитимуть тиск на існуючу інфраструктуру. Майбутні зміни клімату повинні бути взяті за основу під час планування, ремонту та будівництва всіх нових об'єктів інфраструктури.
- Існує можливість усунути прогалини у сучасних знаннях з багатьох питань.
- Необхідно виділити достатні ресурси на дослідження для підвищення знань про
- зміни клімату та їх наслідки.
- При оцінці проблем та нових можливостей, які принесуть зміни клімату у майбутньому, необхідно використовувати знання місцевого та корінного населення. Це допоможе краще зрозуміти наслідки зміни клімату та їх масштаб, до яких слід адаптуватись.

2.3. Аналіз туристично-рекреаційних ресурсів Норвегії в контексті світових змін клімату

Як відомо, Норвегія займає північно-західну частину Скандинавського півострова. Межує на сході з Швецією, Фінляндією та Росією. Омивається холодними водами трьох морів: Баренцовим морем на північному сході, Норвезьким – на заході, Північним – на південному заході. Значну частину поверхні займають засніжені Скандинавські гори. Територія країни витягнута у вигляді вузької смуги з південного заходу на північний схід.

Норвегія відома на весь світ своєю унікальною природною, яка знаходиться під охороною держави, закон про охорону природи було прийнято ще в 1910 році. Норвегія має одну з найрозвиненіших у Європі систему національних парків, яка складається з 32 парків на території континентальної Норвегії і ще семи на Шпіцбергені.

Берегова лінія Норвегії порізана довгими глибокими затоками – фіордами, які утворилися внаслідок танення льодовикового щита[34]. Кожен фіорд має свої особливості і визначні пам'ятки. У Норвегії знаходяться два з трьох найдовших фіордів у світі. Два норвезьких фіорди – Гейрангер-фіорд і Нерой-фіорд – внесені до списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, а журнал «National Geographic» назвав їх найпривабливішим туристичним напрямком серед об'єктів Всесвітньої спадщини.

Крім природи, Норвегія має унікальну історико-культурну спадщину. У багатьох містах Норвегії знаходяться історичні пам'ятки різних епох, найдавнішими слідами людської діяльності є археологічні пам'ятки – це залишки поселення на острові Магера в провінції Фіннмарк, що існував приблизно 12 тис. років тому[1, с. 135]. Важливою частиною світової культурної спадщини є скандинавське наскальне мистецтво, що є цікавим для туристів. Ще країна багата на історичні пам'ятки дерев'яної сакральної архітектури, які датуються XI-XIII ст. Археологи знайшли докази, що вони будувалися по всій Північній Європі, але збереглися тільки в Південній Норвегії, на сьогодні їх залишилося менше 30-ти. Знахідки епохи вікінгів

демонструють високо художні орнаменти. Першим норвезьким скульптурним портретом вважається ЕйстенРекс, мармурова голова норвезького короля ЕйстенаМагнуса (1088-1123pp.), знайдений монастирі Мункелив в Бергені. Більшою мірою подана у Нидароскому Соборі в Тронхеймі, кам'яна скульптура XIII століття увібрала у собі англійську техніку й французький готичний стиль.

Незважаючи на те, що у нас є дуже мало прикладів явних стратегій адаптації до зміни клімату в туристичній галузі Норвегії, ми знаходимо один приклад, який насправді можна було б оцінити як такий, хоча дещо своєрідним чином: включення змін клімату як тематичного елемента до Інформаційні центри туризму[36]. Потторфф та Ніл (1994) показали, що в районах, уражених ураганами, може спостерігатися збільшення кількості відвідувачів, принаймні, в обмеженій частині уражених районів. Цей висновок ґрунтується на дослідженні того, що сталося після урагану, який потрапив у Флориду. Через два тижні після ночівлі в готелі збільшилася на 75 відсотків через велику кількість журналістів та страхових агентів, відносно велику кількість допитливих відвідувачів та безліч місцевих жителів, які потребували тимчасового житла. Цей дещо химерний позитивний ефект був обмежений у районах, які насправді були найбільш сильно вражені ураганом. Навколишні райони відчули різке зменшення кількості відвідувачів на 95 відсотків.

Довгостроковий і сумарний ефект для всього регіону, що постраждав від урагану, однак невідомий (Teigland 2003)[43]. Норвезька паралель розвитку "штормового туризму" - це розвиток, що спостерігається стосовно льодовикового туризму. Приблизно з кінця 18 століття і до 1930-х років льодовики були навіть більш популярними, ніж сьогодні. Льодовикові походи (на вершині льодовиків) також були дуже популярні. Однак у період між початком 1930-х та до кінця 1960-х років льодовик Йостедален та більшість його бічних льодовиків зменшились. Так само виник і інтерес до відвідування льодовиків. Однак з кінця 1960-х років і до сьогодні інтерес до льодовикового туризму поступово зростає - як і до розширення самих льодовиків.

Сьогодні існує ряд туристичних заходів, пов'язаних так чи інакше з льодовиком Джостедалена; таких як походи на льодовики, сходження на льодовики, їзда на конях та катерах у бік спускання льодовика тощо. Протягом останніх 10 років ми пережили створення трьох центрів для відвідувачів льодовиків, розташованих навколо льодовика Джостедален, не менше 100 кілометрів один від одного. Льодовики, звичайно, мають великий туристичний потенціал, незалежний від будь-якого зв'язку з проблемою зміни клімату, такий зв'язок, здається, діє. Дискусія про зміну клімату, безсумнівно, підвищила інтерес до льодовиків як до об'єкта досліджень, освіти, так і - як ми бачили у випадку з льодовиком Джостедален - до туризму. Підвищений інтерес до льодовиків особливо стосується того, як льодовики відображають кліматичні зміни через збільшення та зменшення розширення самих льодовиків. Поки зміна клімату у вигляді підвищення температури призвела до зростання більшості льодовиків у Норвегії, тоді як інші країни зазнали зниження та навіть втрати льодовиків через зміни клімату. З 1850 року швейцарські льодовики втратили більше чверті своєї поверхні, а до 2030 року передбачено, що 20–70 відсотків швейцарських льодовиків зникнуть (Bürki et al, 2003). Інший приклад - з Канади. Національний парк льодовика в штаті Монтана втратив 115 зі своїх 150 льодовиків, і вчені прогнозують, що залишилися льодовики зникнуть протягом 30 років (Scott & Suffling, 2003)[42].

РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В НОРВЕГІЇ

3.1 Проблеми розвитку туризму в Норвегії та перспектива розвитку туризму в Норвегії

Всебічне втілення концепції сталого розвитку в життя робить екологічний туризм з кожним роком все більш значимим. Ефективне і раціональне використання ресурсного потенціалу та оптимальне вирішення проблем регіонального розвитку ось дві найважливіші мети, які намагається досягти стратегія сталого розвитку для будь-якої території. Ці дві мети знайшли б свою реалізацію в розвитку екологічного туризму, що дозволить зберегти унікальну красу природних територій, зменшити антропогенний тиск на природне середовище, збільшити в підростаючого покоління об'єм знань про природу і досвід спілкування з нею, покращити добробут місцевого населення тощо. Тобто, екологічний туризм можна назвати стійким еколого-зрівноваженим туризмом. В зв'язку з перспективністю розвитку екологічного туризму в Україні представляє інтерес трактування поняття екологічного туризму прийняте в міжнародних документах, його принципів і критеріїв, дослідження співвідношення понять екологічний туризм і стійкий туризм[14, с.111].

Відповідно до цих визначень можна сформулювати основні принципи екотуризму: стимулювання та задоволення потреб спілкуватися з природою; знайомство з живою природою і місцевими звичаями і культурою; запобігання негативного впливу на природу і культуру; зведення до мінімуму негативних наслідків екологічного і соціо-культурного характеру, підтримка екологічної стійкості середовища; сприяння охороні природи і місцевому соціокультурному середовищу; екологічна освіта; участь місцевих жителів і отримання ними доходів від туристичної діяльності, що створить для них економічні стимули для охорони природи; економічна ефективність і забезпечення соціально-економічного розвитку території; сприяння стійкому розвитку відвіданих регіонів[14, с.115].

В останні роки країни Північної Європи перетворилися на потужний туристичний регіон світу, який приваблює все більшу кількість туристів завдяки унікальній природі та добре розвиненій туристичній інфраструктурі.

Північна Європа має вигідне геотуристичне положення, яке характеризується такими рисами:

- межування країн регіону із Західною та Східною Європою
- основними країнами-постачальниками туристів;
- вихід до морів Атлантичного (Балтійського, Північного Норвезького) та Північно-Льодовитого океану (Гренландського та Баренцового);
- розміщення на перетині важливих морських й авіаційних магістралей між Європою та Північною Америкою;
- сусідство на південних кордонах із високорозвиненими країнами Європейського Союзу (Данія, Швеція та Фінляндія є членами ЄС).

Всі країни Північної Європи мають значні ресурси для розвитку міжнародного туризму: гірські ландшафти, фіорди, умови для зимових видів спорту, прибережні острови, озерні ландшафти, заполярне літо, культурна спадщина (пам'ятки епохи вікінгів), архітектурні споруди, культурні установи.

Як зазначає більшість вчених, туризм впливає на збереження й розвиток культурного потенціалу, сприяє гармонізації відносин між різними країнами та народами. Важливою функцією туризму є те, що він змушує уряди, громадські організації й комерційні структури брати активну участь у справі збереження й оздоровлення навколишнього середовища[16, с.143]. З метою запобігання негативного впливу туризму на довкілля органи місцевого самоврядування, адміністрації природоохоронних установ контролюють дотримання вимог природоохоронного законодавства, щоб недопустити перевищення рекреаційного навантаження і деградації природного середовища. Вплив туристичної діяльності на навколишнє середовище може бути як позитивним, так і негативним.

Позитивний вплив включає охорону і реставрацію пам'ятників природи, історії, культури, створення національних парків і заповідників, збереження лісів, захист рослинного і тваринного світу.

Негативний вплив, на жаль, більший, зокрема, це вплив на якість води в річках, озерах, морях і на якість повітря, зростання викидів шкідливих речовин транспортними засобами, самовільне розміщення тимчасових баз відпочинку, забруднення відходами навколишнього середовища, самовільне розпалювання вогнищ. Такі види туристичного відпочинку, як полювання, риболовля, збирання рослин, завдають значної шкоди живій природі і призводять до зменшення чисельності або навіть до повного зникнення фауни та флори певних територій. Зростання населення в туристських регіонах, будівництво нових туристичних потужностей потребує залучення якомога більшої кількості природних ресурсів, що, своєю чергою, збільшує навантаження на навколишнє середовище[16, с.144].

Велика кількість природних ресурсів, зосереджених в межах однієї, незначною за площею території та їх інтенсивне використання, поява на цій же території безлічі житлових і нежитлових будівель та споруд, безумовно, впливає на природу цієї території. І цей вплив не є позитивним. Такий ефект від організованого туризму в рамках однієї природної території. І ступінь цього впливу залежить від масштабів і типу діяльності туристичних організацій. Кожен турист впливає на навколишню природу, але воно незначне. Основні проблеми починаються тоді, коли потік туристів збільшується і зростає споживання туристичних ресурсів. Природна територія може витримати без безповоротних змін певну кількість туристичних відвідувань, коли ця умовна риса перевищена, починається деградація і поступове знищення цієї унікальної природної території. Зупинити цей процес можливо тільки при втручанні людини через обмежувальні і відновлювальні заходи[37].

В екологічних принципах сталого розвитку туризму робиться наголос на раціональному використанні ресурсів, яке передбачає мінімізацію і утилізацію відходів, впровадження систем очищення та повторного

використання води, матеріалів та технологій із якнайменшим впливом на природне та культурне довкілля, ефективне використання енергії та залучення альтернативних джерел енергії, зменшення шкідливої дії транспорту, активне застосування екологічних його видів. Також увага приділяється збереженню біорізноманіття та необхідності обережного поводження із вразливими природними системами.

В економічному відношенні основними принципами забезпечення сталого розвитку туристичних регіонів є: узгодження планування та управління розвитком туризму з іншими видами економічної діяльності й напрямками розвитку країни і регіону загалом; сприяння розвитку малих і середніх підприємств; підтримка впровадження в туристичну індустрію екологічно м'яких технологій; здійснення маркетингу туризму з метою підвищення ефективності місцевої економіки та зменшення тиску на довкілля шляхом більш рівномірного розподілу туристів у часі і просторі[43].

У соціальній сфері програмними заходами сталості є: налагодження зусиллями урядів тісної співпраці всіх зацікавлених сторін, включаючи національні ради з туризму, туристичні агенції та організації, приватний сектор, місцеві громади для прийняття рішень щодо розвитку туризму; забезпечення рівноправних умов для корінного населення поряд з іншими учасниками туристичного бізнесу в отриманні економічних, соціальних і культурних вигод від розвитку туризму, надання йому першочергового права на працевлаштування; повага та збереження місцевих культур, традиційних ремесел, фольклору; заохочення відповідальної поведінки туристів[41].

Вплив туризму на навколишнє середовище можна розділити на кілька категорій:

1.Вплив на геологічні ресурси: ландшафт гірської місцевості, мінерали та корисні копалини.

Тут основна шкода природі наноситься через рекреаційну діяльність: спелеологія і скелелазіння. Проявляється це здебільшого в зміні

складу Скалова відкладень, знищення сталактитів, сталагмітів у печерах, забруднення екології (туристи залишають після себе гори сміття), розтягування скам'янілостей на сувеніри.

2. Вплив на ґрунт.

Основну шкоду ґрунті туризм завдає через знищення або переміщення верхнього родючого шару ґрунту (будівництво будівель, споруд, автомобільних стоянок, доріг, пішохідних доріжок), деградацію або повне знищення рослинності в результаті ущільнення і трамбування ґрунту (утворення нових стежок і доріг). На щільних, утрамбованих ґрунтах змінюється стік води після дощу, що веде до утворення ярів і процесу заболочування. Після відвідин туристів на природній території залишається велика кількість органічного сміття, який змінює склад ґрунту.

3. Вплив на водні ресурси.

Тут основний негативний вплив виявляється на підземні води, відкриті водойми з прісною водою і морську воду. Негативний вплив на підземні води відбувається через шкідливого впливу на ґрунт; на відкритих водоймах з прісною водою в результаті рекреаційної діяльності людей змінюється склад води, змінюється флора і фауна; через незадовільну очищення стічних вод в котеджних селищах, наметових містечках рекреаційних зон і скидання цих вод у водойми спостерігається зараження води бактеріями, інтенсивний ріст водоростей, що призводить до поступового заболочування території.

На морському узбережжі знаходиться велика кількість готелів, баз відпочинку і т. Д., Які для своєї діяльності використовують різні хімікати (хлорування води в басейнах або для знищення запаху стічних вод), які нерідко потрапляють прямо в море і знищують його мешканців (тваринний і рослинний мир)[39].

Вплив на рослинність.

Проявляється це вплив в поступовому знищенні лісів і трав'яного покриву. Відбувається витоптування навіколоземного шару рослинності,

ущільнення ґрунту, в результаті збіднення флори, відбувається зміна складу фауни природного співтовариства. Через знищення одних видів рослин (використовують як харчові продукти, в букети або в гербарії) відбувається їх заміна іншими, нерідко бур'янами, занесеними з інших територій. Через зміни і збіднення рослинних угруповань починаються процеси видування і ерозії ґрунту.

Розливи нафти, що забруднюють північні моря і океани.

- існує проблеми радіоактивного забруднення від затонулих джерел в Баренцевому морі;

- танення льодовиків, як і всі кліматичні зміни в регіоні, що має негативний вплив на видобувні види фауни, і особливою статтею варто видобуток китів, так як Норвегія поряд з Японією не приєдналася до міжнародної конвенції по захисту цих морських тварин. Також, в північній частині Баренцева моря, яка раніше більшу частину року була покрита льодом, але через мінливого клімату стала доступна для руйнівного промислового освоєння, відзначають дедалі більшу кількість риболовецьких компаній, що використовують придонне тралення - один з найбільш руйнівних для екосистем методів лову. Відновлення північних екосистем відбувається дуже довго, але без них важко уявити можливість відтворення рибних та інших ресурсів, що незабаром призведе до їх дефіциту[40].

У Норвегії існують дві речі, які особливо важливі для добробуту економіки: природні ресурси і наукові знання, що дозволяють створити цінність з природних ресурсів. Це розуміють і підтримують не тільки громадяни, але і уряд. Тому в Норвегії велика кількість природоохоронних ініціатив отримує державну підтримку і переходить від гасел до справи.

Так йде активна робота по створенню і розвитку Зеленого поясу Фенноскандии. Фенноскандия - велика фізико-географічна область на півночі Європи, що об'єднує Скандинавію, Фінляндію, Кольський півострів і Карелію. Ряд особливо охоронюваних природних територій, що входять в створюваний транскордонний об'єкт «Зелений пояс Фенноскандии», розташовується на

території Норвегії та Фінляндії. Метою співробітництва є сприяння екологічному, соціальному та культурному сталого транскордонного співробітництва з метою збереження рідкісних видів флори і фауни даного регіону[42].

Згідно з останньою доповіддю Центру міжнародних досліджень клімату і навколишнього середовища в Осло (CICERO), зміна клімату може бути більш серйозним для деяких інших країн у порівнянні з Норвегією, але воно буде зазнавати змін клімату. Дослідники з CICERO представили, на які сектори вплине цей шанс в Норвегії.

Відносно цих результатів існує значна невизначеність. Але, схоже, що галузі, в яких ми найбільш невизначені, можуть постраждати найсильніше: рибальство і індустрія туризму, ймовірно, будуть тими галузями, які будуть відзначати найбільше економічне вплив зміни клімату в Норвегії.

Зміни в рибальстві

Очікується, що температура в Норвегії виросте більше, ніж в середньому в світі, згідно з дослідженням Nor-Clim. Підвищення температури буде найбільшим взимку, особливо на півночі країни. Також буде більше опадів, в основному там, де вже багато опадів.

Згідно зі звітом, рибальська галузь може заробляти на 3,4 мільярда менше, ніж зараз, якщо температура в Норвегії знизиться більш ніж на 3 градуси, а кількість опадів збільшиться на 25 відсотків. Втрати можуть бути більше для західної Норвегії та Середньої Норвегії, в той час як рибальство в північній Норвегії, швидше за все, почне працювати більше. Причиною останнього є те, що температура моря в північній Норвегії сьогодні відносно низька, і трохи більш висока температура може поліпшити умови для зростання риби.

Невизначеність частково пов'язана з тим, що вчені не знають напевно, наскільки швидко море прогріється при підвищенні температури повітря. Ніхто не впевнений, наскільки високі температури моря означають для

індивідуального зростання. Наші результати все ще показують, в якому напрямку ми йдемо

Однак, згідно з підрахунками дослідників, індустрія туризму може отримати підтримку по всій країні. Промисловість може заробити на 7,8 мільярдів більше, ніж сьогодні в 2100 році.

Особливо в Східній Норвегії та Північній Норвегії доходи від цього сектора будуть збільшуватися, особливо якщо зміна клімату означає, що менше норвежців виїжджають за кордон.

Туризм охоплює багато частин суспільства, такі як роздрібна торгівля і сфера послуг, і немає точних даних про те, який дохід туристи забезпечують норвезької економіці сьогодні[44].

По-друге, важко зрозуміти, як зміна клімату вплине на туризм. Різні дослідження роблять висновок що завгодно від сильної кореляції до відсутності кореляції.

Менше споживання енергії в Північній Норвегії

Вплив на сільське господарство, лісове господарство, виробництво енергії та попит на енергію є найменш невизначеними областями для досліджень. У цих секторах є позитивні впливи в усіх регіонах: вплив на ліс має найбільший вплив на Східну Норвегію і Середню Норвегію, в той час як вплив на виробництво електроенергії має найбільший позитивний вплив на північну Норвегію, де очікується, що споживається менше енергії. для опалення через можливе підвищення температури. Очікується, що зміна клімату призведе до збільшення числа екстремальних погодних явищ.

Підводячи підсумок всьому вищесказаному, приходимо до висновку, що туризм завдає непоправної шкоди природним територіям і суспільним групам. І шкода цей тим вище, чим більш економічно і політично нестійкий держава, на території якого знаходиться природна зона. Для активного туристичного використання природних територій в економічно і політично розвинених країнах світу розраховують потенціал природоохоронної території та дотримуються строгих законів з охорони екології.

3.2. Дорожня карта розвитку туризму в Норвегії в контексті світових змін клімату

Дорожні карти належать до інструментів стратегічного планування, відрізняються за "призначенням, розв'язуваними завданнями, часовим масштабом, цільовою аудиторією, вимогами до матеріально-технічного забезпечення, фінансовими ресурсами і організацією процесу. Карти орієнтовані на коротко- або середньостроковий часовий обрій (від одного до десяти років) і служать практичним керівництвом під час прийняття бізнесом оперативних і пріоритетних рішень".

У поточному десятилітті в світі активно формують дорожні карти розвитку туризму. Причому як країни-лідери в цій сфері діяльності, так і країни, які тільки починають реалізовувати свій туристичний потенціал. Горизонти планування таких проектів, як середньострокові (до 5 років), так і на значну перспективу (до 2050 року). Відмінною рисою дорожніх карт розвитку туризму в сучасних умовах то, що вони набувають формат візитної картки міста, країни, які позиціонують себе як туристична дестинація[31].

Дорожня карта передбачає конкретні заходи:

- структурування туристичної пропозиції для залучення зростаючого числа міжнародних туристів;
- підтримка обміну інформацією та оцифровка для підвищення конкурентоспроможності сектору;
- навчання та працевлаштування
- ключові області для забезпечення якості пропонованих послуг;
- державна підтримка інвестицій (тільки загальне оновлення приморських і гірськолижних курортів потребує інвестицій в розмірі 50 млрд євро), а також інновацій;
- комфортність доступу в країну в святкові дні для максимально можливої кількості людей.

Міжвідомчою радою з туризму заплановано:

а) експертиза якості обслуговування в основних інфраструктурах (залізничні станції та аеропорти, надійність транспортної інфраструктури), видача віз;

б) міжнародна рекламно-територіальна взаємодія з регіонами для міжнародного просування туристично-го продукту.

Дорожня карта туризму Норвегії — довгостроковий, фундаментальний, потужний інтелектуальний продукт зі стратегічним баченням розвитку туризму 2030 і 2050 років. До 2030 року Норвегія має намір підтвердити свій статус однієї з кращих дестинацій в світі для туристів, які цікавляться природою. До 2050 року зростання норвезької туристичної індустрії "в основному буде складатися з унікального туризму і подорожей в недоторканій природі та культурі". На шляху до сталого туризму уряд робить акцент на тому, що "стійкий... туризм вимагає, щоб ми дбали про національний і культурний капітал країни". Перспектива повинна бути довгостроковою: природа, якою насолоджуються як господарі, так і гості, повинна в такому ж красивому, ефектному і життєздатному вигляді передатися майбутнім поколінням. Індустрія туризму, в тісній співпраці з владою та іншими секторами, "буде шукати, виробляти і заохочувати туристичні пропозиції з низьким рівнем викидів парникових газів, пропонувати місцеві делікатеси і використовувати природні цінності для всіх зацікавлених сторін"[34].

Індустрія туризму в Норвегії досить трудомістка: в цьому секторі зайнято 160 тис. осіб. Завдяки прагненню до збереження незайманої природи, скорочення викидів парникових газів та інших забруднюючих речовин зростає туристичний попит на дестинації, які можуть запропонувати чисту воду і повітря, здорове навколишнє середовище, природні скарби. Норвегія пропонує можливості для активного знайомства з природою в поєднанні з культурною спадщиною, активним культурним життям і широким вибором засобів розміщення[36].

У Норвегії мандрівники повинні насолодитися визначними "історичними стилями будівництва, унікальною архітектурою і місцевими делікатесами. Країна повинна пропонувати автентичну природу і культурні подорожі по узбережжю, в морі і в формі культурних ландшафтів, надаючи мандрівникам "почуття місця" — відчуття достовірності і близькості до недоторканої природи, доповнене культурним змістом високого рівня". Також дорожньою картою передбачено закріпити репутацію Норвегії як місце для унікальних пригод, із захоплюючими краєвидами та маршрутами походів: фіордами, горами, водоспадами, північним сяйвом, де не домінує масовий туризм[34].

Ще однією перевагою для туристів у Норвегії є високоякісні продукти харчування. Норвезьке сільське господарство і тваринний світ гір і лісів, а також морів протягом багатьох років створювали унікальні кулінарні традиції, надаючи відвідувачам багатий вибір смачних місцевих делікатесів. Імідж Норвегії як природного і екологічно чистого привабливого місця також залежить від скидання відходів: круїзними лайнерами особливо в таких привабливих місцях, як фіорди на західному узбережжі, викидами гірничодобувної промисловості.

Можливе розширення видобутку газу та нафти також може негативно вплинути на репутацію цієї туристичної дестинації. Тому особливий акцент в дорожній карті розвитку туризму робиться на мінімізації шкоди природі, переробки та утилізації відходів. Існує також потреба у формуванні методології оцінки ризиків і витрат, пов'язаних з "зношуванням туризму", природних і культурних пам'яток і прийняття компромісних рішень між рядом конфліктуючих секторів економіки і туризмом.

Ще одним серйозним напрямом у дорожній карті є оцифровка і координація індустрії туризму. Нові цифрові платформи збільшують число товарів і послуг, які впливають на подорожі та туризм. "Селф-синдром", який активно поширюється по всьому світу, в якості безкоштовної реклами допомагає туристам знайти мальовничі природні та культурні місця. Завдання

цифрових технологій — напрям туристичних потоків в однаково привабливі, але менш відомі напрямки[35].

Індустрія подорожей і туризму Норвегії для забезпечення сталого розвитку в короткостроковій і довгостроковій перспективі буде базуватися на 3-х ключових принципах: "забруднювач платить", зовнішні фактори впливу на навколишнє середовище повинні мати вартісний еквівалент, "зелені заходи" повинні заохочуватися. Особливу увагу в дорожній карті приділено екологізації транспорту, низькому споживанню енергії та використанню відновлюваних джерел енергії.

Зміна клімату означає, що рівень льоду та снігу змінюється в порівнянні з попередніми довгостроковими середніми, сезон снігомобільних скорочень скорочується (це найприбутковіша частина зимового ринку), коли морський та річковий лід рано тріскається. Теоретично сезон промисловості круїзних суден подовжується, коли морський лід відступає, кораблі можуть прибувати в травні, а не в червні, а сезон може тривати і в жовтні. Практично важко передбачити і, отже, наповнювати кораблі пасажирями достроково в будь-який кінець сезону. На додаток до таких зовнішніх змін, внутрішнє екологічне регулювання, пов'язане з впливом зміни клімату, також посилилося, що створило додатковий виклик для сектора[42].

Окрім визначення викликів перед туристичною галуззю з точки зору впливу зміни клімату на їхній бізнес, у цьому дослідженні були задані питання, що стосуються того, як бізнес буде впроваджувати інновації в умовах зміни клімату. Інновації продуктів та послуг мають важливе значення для подальшого зростання та розвитку бізнесу. У такому контексті, як туризм, туроператори повинні постійно оновлювати своє портфоліо пропозицій, готелів, заходів та рекомендацій щодо напрямків харчування.

20 респондентів запитали "які основні зміни вплинули на їхній бізнес за останні п'ять років?" Респонденти змогли дати кілька відповідей. Більшість (30%, де було 13 відповідей) назвали зовнішні питання основними чинниками змін за останні 5 років, наприклад. глобальна фінансова криза,

хмара попелу 2010 року, вартість рейсів (що включає зростання цін на нафту) та відсутність зростання відвідувачів (через обмежену кількість рейсів). зміни сезонності, клімату та погоди. Сімнадцять відсотків відзначили збільшення природоохоронних норм, що впливають на туристичний сектор. Однак така ж кількість респондентів сказала, що великих змін не було.

Респондентів запитали, як вони налаштовують свій бізнес на зміни. Сімнадцять відсотків посилаються на обмеження бізнес-інновацій через зростаючу кількість природоохоронних норм, накладених губернатором Шпицбермана (Sysselmannen). Вісімнадцять відсотків відповіли, що очікують зменшення кількості круїзів у найближчому майбутньому через більш жорсткі правила, які набудуть чинності з 2015 року щодо важкої нафти, вимоги до підготовлених пілотів навігації та обмеження кількості пасажирів, що висаджуються на берег. Враховуючи цей спад, інвестиції, пов'язані з діяльністю та послугами для круїзної галузі, також сповільнилися. Рентабельність інвестицій для ATV (All Terrain Vehicles), запроваджена в літні місяці як альтернативна позашляхова діяльність для туристів та місцевого відпочинку, різко знизилася після того, як вона була заборонена через потенційну шкоду крихкій екосистемі[44].

«Іронія - це єдина в Норвегії електростанція, що працює на вугіллі. [Шпицберген] Бестадміністраційна зона дикої природи - не обов'язково більшість з них. Добре значущі норми вводяться». Цей коментар висловився стосовно сприйняття суворіших норм щодо туристичної галузі, ніж щодо інших (більших) галузей архіпелагу.

Респондентам було запропоновано обговорити, над якими нововведеннями вони працюють над своїм бізнесом та в умовах економічних та екологічних змін. П'ятдесят відсотків сказали, що працюють над диверсифікацією продукції. Нормативи культурної спадщини навколо використання кабін у диких районах сприймалися як задушливе зростання розвитку туристичних продуктів, тому респонденти шукали послаблення в таких нормах. Респонденти (11%) визнали важливість вдосконалення

маркетингу, бути більш ініціативними та використовувати більш інноваційні методи.

Підприємства, які вже функціонують у більш жорстко регульованому середовищі, швидше за все враховують цей факт при розробці своєї продукції та послуг.

Респонденти були більш голосовими щодо того, як їм доведеться адаптуватися до зміни клімату, а не пом'якшувати їх. Вони сприйняли використання вуглецю як таке, що надходить за межі Свальбарду, і тому вони не бачили, що пом'якшення полягає в тому, як вони боротимуться зі змінами клімату[41].

ВИСНОВКИ

Батьківщина тролів і мужніх вікінгів, Норвегія - одна з небагатьох європейських держав, яка зуміла зберегти первозданну чистоту дивовижно, неповторної природи: величні гори і льодовики, величезна кількість річок, озер, водоспадів, широкі затоки і піщані пляжі, знамениті норвезькі фіорди, національні парки і природні заповідники. Невипадково Норвегія визнана благополучною країною за рівнем економічного розвитку і тривалості життя людей. Про Норвегію складають легенди. Розповідають, наприклад, що в цій суворій країні прямо по вулицях бродять білі ведмеді. Насправді в Норвегії дійсно можна подивитися на полярних ведмедиків, щоправда, для цього потрібно відправитися на острів Шпіцберген. Взагалі ж, клімат в Норвегії аж ніяк не суворий. Завдяки теплому Північноатлантичного течією Гольфстрім зима тут м'яка, а влітку температура іноді піднімається до +25 С.

Туризм є важливим сектором для норвезької економіки, а також для розвитку периферії. Норвегія призначення дуже популярна, але її типовою перевагою не є типовий край масового туризму. З іншого боку, Норвегія все ще є відносно ексклюзивним напрямком, оскільки вона дуже дорога і зараз страждає від слабкості євро, тому вона стала ще дорожчою для туристів з Євросоюзу. Відповідно до німецької тенденції, кількість відвідувачів дещо зменшилась, оскільки люди намагаються заощадити гроші, а Норвегія має репутацію дорогого місця призначення.

Тож Норвезька туристична рада намагається розібратися і досягти нових цільових груп, наприклад. молодші люди. Відповідно до останнього аналізу цільової групи, це туристи, які дуже захоплені Норвегією молодими жінками та вони подорожують зі своєю сім'єю, здійснюють туди і не мають високого доходу. Туристична рада намагається створити нове ставлення з новою маркетинговою кампанією, особливо щоб звернутися безпосередньо до молодших туристів з розробкою нових товарів на всі пори року, особливо на зимовий сезон, перспективи спокійні.

Ще одна перевага для відпочинку Норвегія - високий екологічний стандарт. Все більше туристів, особливо з міських регіонів, хочуть втекти до природного та незабрудненого середовища для своєї відпустки. Ось хороший пункт для сталого розвитку туризму, який може стати великою перевагою, особливо для регіонів на периферії. Екологічний вимір у Норвегії високий, і його необхідно узгодити з економічним та соціальним. Еко туризм досі залишається нішею, оскільки цей вид відпочинку є відносно дорогим, але він має переважно якість. Туристи, які подорожують до Норвегії, знають, що це не дешевий відпочинок, але вони отримують хорошу якість.

Норвегія є однією з найбільш економічно розвинених європейських країн, яка останнім часом за різними міжнародними рейтингами демонструє позитивні результати. У рейтингу країн за індексом глобальної конкурентоспроможності (щорічно складається ВЕФ) Норвегія впродовж останніх років утримує високі позиції. Так, у 2019 рр. Норвегія посіла 11-е місце в рейтингу серед 138 країн світу, випередивши, зокрема, Австрію, Іспанію, Італію, Францію. При цьому за складником «Стан кластерного розвитку» зазначеного індексу Норвегія посіла дев'яте місце в рейтингу, випередивши інші європейські країни з високим рівнем кластерного розвитку економіки, у тому числі Бельгію, Данію, Фінляндію, Швецію.

Згідно зі звітом «Глобальний інноваційний індекс» (підготовлений Корнельським університетом, Бізнес-школою INSEAD та BOIB), Норвегія посіла 19-е місце в рейтингу серед 127 країн світу, випередивши Австрію, Італію, Китай, але поступившись Німеччині, Швеції та Японії. Витрати на НДДКР у Норвегії становлять 1,93% ВВП країни, тоді як у Великій Британії – 1,71%, Канаді – 1,61%, Італії – 1,34%, Іспанії – 1,22%.

Згідно з даними Глобального співтовариства практиків із проблем конкурентоспроможності кластерів та інновацій (TCI), Норвегія за кількістю кластерних ініціатив випереджає такі розвинені країни Північної Європи, як Бельгія, Велика Британія, Данія, Нідерланди, Фінляндія, Швеція. Кластерні ініціативи за участю підприємців, науковців, урядовців та інших зацікавлених

сторін стимулюють процес формування та функціонування інноваційних кластерів. Нині в Норвегії діють 33 кластерні ініціативи, у тому числі в галузі інженерії та харчовій – по чотири, у морській, екологічній, нафтогазовій, туристичній галузях та галузі інформаційних технологій – по три, в енергетичній та металургійній галузях – по дві [8]. За даними TCI (2019 р.), усе більшого розвитку набувають кластерні ініціативи в таких перспективних галузях норвезької економіки, як альтернативна енергетика, біотехнології, біофармацевтика тощо.

У Норвегії приділяється значна увага інноваційній діяльності та інноваційним кластерам. Фінансова та організаційна підтримка інноваційних кластерів у рамках кластерних програм із боку держави забезпечила зростання економіки Норвегії по висхідній і тим самим підвищення рівня конкурентоспроможності країни. Нині Норвегія є світовим лідером у морській, нафтогазовій, енергетичній галузях, а також у галузі аквакультури та інженерії. Сучасна кластерна програма «Норвезькі інноваційні кластери» підтримує, за підрахунками автора, 36 інноваційних кластерів. Головними особливостями норвезьких інноваційних кластерів є ефективне співробітництво науки і виробництва в рамках спільних інноваційних проектів, а також орієнтованість учасників кластерів на глобальний ринок. Загалом інноваційні кластери Норвегії позитивно впливають на розвиток бізнесу, НДДКР, інновацій і, відповідно, зростання конкурентних переваг країни.

Вважаємо доцільними для України розроблення та запровадження на національному рівні програми розвитку інноваційних кластерів, що має сприяти підвищенню конкурентоспроможності вітчизняної економіки. Враховуючи досвід Норвегії, інноваційні кластери можуть сприяти модернізації традиційних галузей економіки України, таких як машинобудування, енергетика, будівництво, фармацевтика, агропромислове виробництво. Разом із тим інноваційні кластери можуть слугувати стимулом розвитку перспективних напрямів вітчизняної економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кузнецов А. Е. История Норвегии. От викингов до наших дней / А. Е. Кузнецов. – М.: Издательство «Весь Мир», 2003 г. – 516 с.
2. Оспіщев В.І Фінанси: курс для фінансистів: [Навчальний посібник] / Вячеслав Оспіщев .– К.: Знання, 2008.- 567 с.
3. Географический энциклопедический словарь / [А. Ф. Трёшников, Э. Б. Алаев, Алампиев П. М., и др.]; под ред. А. Ф. Трёшникова. – М.: Советская Энциклопедия, 1988. – 432 с.
4. Офіційний сайт Всесвітньої Ради Подорожей та Туризму [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.wttc.org/research/economic-data-search-tool/> (08.12.2013)
5. Офіційний сайт Подорожей в Норвегію [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.visitnorway.com/ru/Media-and-Press/Facts-about-Norway/Tourism-in-Norway/> (08.12.2013)
6. Офіційний сайт Статистичної організації Норвегії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ssb.no/reiseliv_en (10.12.2013)
7. Ministry of Trade, Industry and Fisheries. «Destination Norway. National strategy for the tourism industry» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.regjeringen.no/pages/37646196/Lenke_til_strategienengelsk.pdf (19.04.2013)
8. Centre for Sustainable Tourism and Transport.Sustainable Destination Norway 2025 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.csstt.nl/projects> (19.12.2013)
9. Сакаева Л. Р., Базарова Л. В. Понятия «туризм» и «туристический дискурс» в современной научной парадигме. Филологические науки. Вопросы теории и практики. 2014. № 6 (36): в 2-х ч. Ч. I. С. 159–161.
10. Александрова А. Ю. Международный туризм. М.: [б.и.], 2002. 337 с.
11. Лойко О. Т. Туризм и гостиничное хозяйство: Учебное пособие. Томск: Изд-во ТПУ, 2007. 152 с.

12. Попова Е. В., Шевченко А. А. Системный подход к определению туризма и его социально-экономической сущности в современном обществе. Научный журнал КубГАУ. 2013. № 89 (05). С. 1–10.
13. Шуплат О. М. Формування поняття «туризм» у сучасній економічній науці. Ефективна економіка. 2015. № 12. С. 1–7.
14. Соловйов Д. І. Вдосконалення понятійного апарату теоретичного забезпечення функціонування туристичної сфери. Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. 2011. № 4 (16). С. 82–88.
15. Афанасенко И. Д. Туризм и реформирование экономики. Труды Академии туризма. 1995. № 1. С. 53–67.
16. Шичкова Е. В. Продвижение территорий и международный туризм: проектно-ориентированный подход: учебно-метод. пособие. Нижний Новгород: Изд-во ННГУ, 2015. 230 с.
17. Бабкин А. В. Специальные виды туризма: Учебное пособие. Ростов-на-Дону: [б.и.], 2008. 117 с.
18. Althof W. Incoming-Tourismus. Wien: Oldenbourg, 1996. 256 p.
19. Bryden J. Tourism and development. N.Y.; L.: Cambridge University Press, 1980. 226 p.
20. Морозов М. А., Морозова Н. С., Карпова Г. А., Хорева Л. В. Экономика туризма: учебник. М.: Федеральное агентство по туризму, 2014. 320 с.
21. Коль О. Д., Морозов М. А. Дестинация – важнейший элемент туризма. URL: <https://pureportal.spbu.ru/ru/publications/дестинация-важнейший-элемент-туризма> (дата звернення: 20.05.2019).
22. Шичкова Е. В. Продвижение территорий и международный туризм: проектно-ориентированный подход: учебно-метод. пособие. Нижний Новгород: Изд-во ННГУ, 2015. 230 с.
23. Герасименко В. Г. Теорія туризму як складова туризмології. Вісник соціально-економічних досліджень. 2011. № 2 (42). С. 173–180.
24. Зацерковний В. І., Тішаєв І. В., Демидов К. К. Методологія наукових досліджень: навч. посіб. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 236 с.

25. Нетяжевська О. В. Туристичний феномен Сінгапуру. К.: Національний авіаційний університет, 2015. 106 с.
26. Шаблій А. Географія: мири, регіони, концепти. М. : Просвещение, 2004. 740 с. Алаев Э. Б. Социально-экономическая география: Понятийно-терминологический словарь. М.: Мысль, 1983. 290 с.
27. Борисова А. В. Методы научных исследований в туризме: текст лекций. Ярославль: ЯрГУ, 2013. 68 с.
28. Барчуков И. С. Методы научных исследований в туризме: Учеб. пособие для вузов. М.: Издательский центр «Академия», 2008. 224 с.
29. Коновалова О. В., Андрушкевич Т. SWOT-аналіз як основний інструмент стратегічного управління, його переваги і недоліки. URL: http://www.rusnauka.com/3_SND_2010/Economics/58123.doc.htm (дата звернення: 20.05.2019).
30. Галаджій О. Фінляндія. Невимовна екзотика або що таке Саарівелька? / О. Галаджій // Міжнародний туризм. □ 2010. □ № 5. – С. 40□43.
31. Країни Північної Європи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrmap.su/uk-g7/843.html>
32. Кузнецов А. Е. История Норвегии. От викингов до наших дней / А. Е Кузнецов. – М. : Изд-во «Весь Мир», 2003. – 516 с.
33. Мальська М. П. Туристичне країнознавство. Європа / М. П. Мальська, М. З. Гамкало, О. Ю. Бордун. – К., 2009. – С. 42-46.
34. Північна Європа [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%96%D0%B2%D0%BD%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B0_%D0%84%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B0
35. Кривонос, Р.А. (2017) Норвегія. In: Північна Європа. Західна Європа. Південна Європа / науковий редактор 1-го тому А.Г. Бульвінський
36. Країни світу і Україна : енциклопедія : в 5 т. / редкол. : А.І. Кудряченко (голова) та ін. ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України». – Київ : Видавництво «Фенікс», 2017, с. 147-167.

37. GATT, Industrial Pollution Control and International Trade. [Electronic resource] - 9 June 1971. - Режим доступу: https://www.wto.org/gatt_docs/English/SULPDF/90840247.pdf.

38. Our Common Future: Report of the World Commission on Environment and Development. [Electronic resource]. - August 1987. - Режим доступу: <http://www.un-documents.net/wced-ocf.htm>.

39. Stern Review Report on the Economics of Climate Change. Pre-publication edition. [Electronic resource] - 2012. - Режим доступу: http://www.hmtreasury.gov.uk./independent_reviews/stern_review_economics_climate_change/stern_review_report.cfm.

40. The Ministerial Decision on Trade and Environment, adopted in Marrakesh on 15 April 1994. [Electronic resource] - Режим доступу: http://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/issu5_e.htm.

41. WTO, Environment: Disputes 4, Mexico etc versus US: 'tuna-dolphin'. [Electronic resource]. - 1 January 1995. - Режим доступу: http://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/edis04_e.htm.

42. Diduh Ya. Ekologichni aspekty globalnyh zmin klimatu: prychny, naslidky, diyi / Ya. Diduh // Visnyk NAN Ukrainy. - 2009. - № 2. - P. 34-44.

43. Kiotskyi protocol do Ramkovoï konventsii Organizatsii Obednanyh Natsiy pro zminu klimatu // Ofitsiynyi portal Verhovnoi Rady Ukrainy. [Electronic resource]. - 04.04.2015. - Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_801/page.

44. Mizhnarodna torgivlya ta navkolyshnye seredovysche / Instytut ekonomichnyh doslidzhen ta politychnyh konsultatsiy. - Vyp. № 1. Seria statey "Rozumiemo kluchovi pytannya torgovelnï polityky". - K, 2014. - P. 20.

45. Норіцина Н.І. Екологічна безпека діяльності як індикатор соціальної відповідальності підприємства / Н.І. Норіцина // Економіка підприємства: теорія та практика: зб. матеріалів IV Міжнар. наук.-практ. конф. (12 жовтня 2012 р.). – Київ: КНЕУ, 2012. – С. 309–311 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ir.kneu.edu.ua:8080/handle/2010/9127>

46. Офіційний сайт Всесвітньої Ради Подорожей та Туризму [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.wttc.org/research/economic-data-search-tool/> (08.12.2013)